

Yaşam Hakları Derneği

ANNELERİYLE BİRLİKTE MAHPUS OLAN ÇOCUKLAR

**Hapishanelerde
anneleriyle
birlikte kalan 6
yaşından küçük
çocukların,
annelerin ve
hamile
kadınların maruz
kaldıkları hak
ihlalleri
izleme Çalışması**

Eylül 2021

Yaşam Hakları Derneği (yahader)

 Aziz Mahmut Hüdai Mah.
Kaňal İş Merkezi NO:58/19
Üsküdar-İstanbul

 Telefon: 0216 310 5013

 info@yahader.org

 www.yahader.org

"Bu yayın, Etkiniz AB Programı kapsamında Avrupa Birliği finansal desteği ile üretilmiştir. Bu yayının içeriğinden yalnızca Yaşam Hakları Derneği sorumludur ve hiçbir şekilde Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmamaktadır"

KISALTMALAR

BM: Birleşmiş Milletler

BMÇH: Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi

CİSST: Ceza İnfaz Sistemlerinde Sivil Toplum Derneği

CPT: Avrupa Konseyi İşkenceyi Önleme Komitesi

DW: Deutsche Welle

FETÖ: Fetullahçı Terör Örgütü

HDP: Halkların Demokratik Partisi

İHD: İnsan Hakları Derneği

KHK: Kanun Hükmünde Kararname

OHAL: Olağanüstü Hal

İÇİNDEKİLER

	<i>Sayfa</i>
1. Giriş	5
2. Mevcut durum	5
2.1 Yasal düzenlemeler ve uluslararası sözleşmeler	5
2.2 Pratikteki uygulamalar	7
3. Yöntem	8
3.1 Görüşme tekniği ve kapsam	9
3.2 Katılımcı profili	10
4. Bulgular	11
4.1 Tutuklama, gözaltı süreci ve duruşmalarda maruz kalınan hak ihlalleri	11
4.2 Anne-çocuk ilişkisinin gözetilmesi ve hapis dışı çözümler	12
4.3 Annelerin çocuklarını yanlarına alma kararı	14
4.4 Çocuğa mahkum muamelesi yapılması	15
4.4.1 Annenin koğuş dışına çıkamaması	15
4.4.2 Çıplak arama ve sabah sayımları	16
4.4.3 Bebeğe hücre hapsi	17
4.5 Hapishane koşulları ve temel ihtiyaçların karşılanması	17
4.5.1 Koğuşlarda fiziki ortam ve kapasite	17
4.5.2 Beslenme	19
4.5.3 Uyku düzeni	20
4.5.4 Sağlık hizmetlerine erişim	20
4.5.5 Oyun, eğitim ve sosyalleşme hakkı	22
4.6 Hapishanede çocuklu bir kadın olmak nasıl karşılanıyor ve nasıl hissettiriyor	24
4.7 Hapishane koşullarının çocuklar üzerindeki etkisi	26
5. Sonuç	27
6. Öneriler	29
7. Kaynakça	31

1. GİRİŞ

Hapishanelerde anneleriyle birlikte kalan 0-6 yaş grubu çocuklarla ilgili verilen bilgilerde çoğu zaman rakamlar ön planda oluyor; hapishanelerde kaç çocuk annesiyle birlikte kalıyor? 2020 yılı sonu itibariyle 800'den fazla çocuk, Mart 2021'de yayınlanan resmi rakamlara¹ göre ise 345 çocuk ruhsal ve fiziksel gelişimlerinin en kritik döneminde demir parmaklıklar ardında büyümeye mahkum ediliyor.

Kadınların gözaltına alınmaları, mahkeme süreçleri ve tutuklanmaları sonucunda başlayan hapishane hayatları kuşkusuz ki aile hayatlarını derinden etkilemektedir. Hele ki söz konusu kadın anne ise kuvvetli bir bağ kurduğu bebeği/çocuğu ile olan ilişkisi de derinden etkilenecektir. Bir kadının hapishaneye giriş sürecini, tek başına insan hakları ve kadın hakları açısından gözlemlemek yeterli değildir. Kadın hamile ise ya da anne olmuşsa mutlaka çocuğun da maruz kaldığı hak ihlalleri ele alınmalıdır.

Türkiye'deki hapishanelerde ve uzun gözaltı süreçlerinde 6 yaşından küçük çocuklara yönelik ciddi hak ihlalleri yaşanmaktadır. Bakıma muhtaç küçük çocukların annelerinin hapis dışı çözümler düşünülmeden hapsedilmesi, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi² madde 9 ile güvence altına alınan "çocuğun anne-babasından onların rızası dışında ayrılması" ve madde 20 ile güvence altına alınan "aile çevresinden yoksun kalan her çocuğun devlet tarafından korunma ve yardım görme" haklarının ihlal edildiği anlamına gelmektedir. Çalışmamızın amacı, "çocuğun yüksek yararının"³ gözardı edildiği hapishanelerde, anneleriyle birlikte kalan çocukların maruz kaldıkları hak ihlallerine dikkat çekmektir.

Raporumuzu BM Çocuk Hakları Komisyonu, Adalet Bakanlığı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Anayasa Mahkemesi başta olmak üzere ilgili devlet kurumları, basın, ulusal ve uluslararası çocuk hakları mekanizmalarının dikkatine sunmayı hedefliyoruz.

2. Mevcut durum

2.1 Yasal düzenlemeler ve uluslararası sözleşmeler

Anneleriyle birlikte hapishanede kalan 6 yaşından küçük çocukların, maruz kaldıkları hak ihlallerinin tümünü, BM Çocuk Hakları Sözleşmesinin 3.maddesi olan "çocuğun yüksek yararının gözetilmesi" ilkesinin ihlali olarak görebiliriz.

BM Çocuk Hakları Komitesinin, çocuğun yüksek yararının birinci planda dikkate alınması hakkı ile ilgili genel görüş raporunda şöyle denmektedir: "Çocuğun yüksek yararı kavramının eksiksiz olarak uygulanması, haklara dayalı bir yaklaşımın geliştirilmesini gerektirir. Bu yaklaşımda ilgili tüm aktörler çocuğun bütünlüklü fiziksel, psikolojik, ahlaki ve manevi gelişimini ve insan olarak saygınlığını ileri taşımak için seferber edilir."⁴

20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilen BM Çocuk Hakları Sözleşmesine göre, Türkiye'de anneleriyle birlikte hapishanede kalan çocukların temel yaşam hakkı (madde 6), çocuğun ve annenin sağlık hizmetlerine erişim hakkı (madde 24), eğitim hakkı (madde 28), insanlık dışı ve aşağılayıcı muameleye tabi tutulmama hakkı (madde 37), oyun oynama ve kültürel etkinliklere katılma hakkı (madde 31) çocuğun bilgi ve belge edinme hakkı (madde 17) ihlal edilmektedir.

¹ <https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/basin-aciklamasi09032021045708>

² <https://www.unicef.org/turkey/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme>

³ BM Çocuk Hakları Sözleşmesi madde 3

⁴ https://uni.cf/2WwTBUT_bkz_sayfa_511

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8. maddesi, Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 23. maddesi aile hayatına saygı duyulması, ailenin devlet ve toplum tarafından korunması hakkını güvence altına almaktadır. Kendisine bağımlı çocuğu/çocukları olan annelerin hapsedilmesi "aile hayatına saygı duyulması ve ailenin korunması" hakkının ihlal edilmesine yol açmaktadır.

Dünya Tabipler Birliği'nin (DTB) 2016 yılında güncellenen "Mahkumlarda beden aramaları" ile ilgili açıklamasında "zorla aramanın etik açıdan kabul edilemez" olduğu belirtilmiştir⁵. Gözaltında ve hapisanelerde hamile kadınlara, annelere, bebeklere ve çocuklara dayatılan çıplak arama, insanlık dışı ve onur kırıcı bir muamele olarak BM İnsan Hakları Sözleşmesinin 5. maddesine aykırıdır.⁶

Çeşitli sivil toplum örgütleri ve muhalefet partileri, 5275 sayılı Ceza İnfaz Yasasında temel bir değişiklik yapılması gerektiğini zaman zaman gündeme getirmiştir. Söz konusu değişiklik "0-6 yaş grubunda çocuğu olan annelerin ceza infazlarının çocuk en az 6 yaşına gelene kadar ertelenmesi" yönündedir.

HDP 2017 yılında meclise verdiği kanun teklifinde, annenin cezasının 0-6 yaş arasındaki çocuğu 6 yaşını dolduruncaya değin ertelenmesini, gebe olan veya doğurduğu tarihten itibaren altı ay geçmemiş bulunan kadınlar hakkında da infazın 6 yıl ertelenmesini önermiştir⁷.

İHD İstanbul Şube başkanı Gülseren Yoleri, 13.05.2019 tarihli Independent Türkçe'de yeralan kapsamlı haberde konuyla ilgili şu değerlendirmeyi yapmıştır "Bizim tek bir çözüm önerimiz var. Çocuğun yüksek yararı diye bir şeye inaniyorsa eğer devlet, 0-6 yaş grubu çocukların annelerinin ceza infazlarının ertelenmesi lazım. Hamile anneler için de bu çözüm şart."⁸

14 Nisan 2020 tarihinde pandemi nedeniyle Ceza İnfaz Yasasında yapılan düzenlemelerden önce, hapis cezasının geri bırakılması, doğurduğu tarihten itibaren 6 ayı geçmemiş kadınlar için söz konusu idi. Yeni düzenlemeyle bu süre doğumdan itibaren 1 yıl 6 ay oldu. Bu haliyle de yasanın insan hakları standartlarının altında olduğu açıktır⁹.

Söz konusu ceza indirimleri ve infaz ertelemelerinde örgüt üyeliği kapsamında işlenen suçlardan tutuklu ya da mahkum olanlar kapsam dışı bırakılmaktadır. Özellikle 15 Temmuz 2016'dan sonra ilan edilen OHAL döneminde ve sonrasında çoğu soruşturmanın, örgüt faaliyetleri kapsamına girdiği düşünüldüğünde, pek çok kadın tutuklunun, hükümlünün ve çocuklarının bu yeni düzenlemelerden yararlanamadığı açıktır.¹⁰

⁵ <https://www.wma.net/policies-post/wma-resolution-on-the-responsibility-of-physicians-in-the-documentation-and-denunciation-of-acts-of-torture-or-cruel-or-inhuman-or-degrading-treatment/>

⁶ <https://www.ihd.org.tr/insan-haklari-evrensel-beyannamesi/>

⁷ <https://m.bianet.org/bianet/cocuk/187434-anneleriyle-cezaevinde-kalan-cocuklar-icin-kanun-teklifi>

⁸ <https://www.indyturk.com/node/27266/haber/t%C3%BCrkiyenin-hapisteki-%C3%A7ocuklar%C4%B1-700-%C3%A7ocuk-neden-cezaevinde-nas%C4%B1-bir-hayatlar%C4%B1-var>

⁹ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5275.pdf> -bkz Madde 16, fıkra 4

¹⁰ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5275.pdf> -bkz Madde 16, fıkra 5

BM Bangkok Kuralları hamile, emziren ve çocuklu kadın mahpuslar için, hapishane idaresinin uyması gereken, son derece kapsamlı ve açık kurallar getirmektedir (42. ve 52. maddeler arası).¹¹ Eğer çocuklu kadın mahpuslar için infazın ertelenmesi ya da denetimli serbestlik gibi hapis dışı çözümler mümkün olamıyorsa Bangkok Kurallarında belirtildiği üzere, “*hapishane idaresi annenin ve çocuğun ihtiyaçlarına cevap verecek kadar esnek olmalıdır*”.

Temel olarak bu kurallar; hapishanede çocuğun bulunduğu ortamın, dışardaki bir çocuğun sahip olduğu ortama mümkün olduğu kadar yakın olması ve en önemlisi asla çocuklara mahpus muamelesi yapılamayacağı yönündedir.

Avrupa Konseyi İşkenceyi Önleme Komitesi'nin (CPT) standartlarına göre de hapishanelerin “*bariz bir biçimde bebekler ve küçük çocuklar için uygun bir ortam olmadığı*” vurgulanmakta ve durum 29.maddede özetlenmektedir: “*CPT'nin görüşüne göre, bütün durumlarda temel prensip çocuğun iyiliği olmalıdır. Bu özellikle hapishanelerde verilen doğum öncesi ve sonrası hizmetlerin, hapishane dışında sunulan hizmetlerle eşdeğer olması anlamına gelmektedir. Bebeklerin ve küçük çocukların gözetim ortamında bulunduğu yerlerde, çocuklar sosyal hizmet ve çocuk gelişimi uzmanları tarafından izlenmelidir. Amaç, hapsin üniforma veya anahtar destesi gibi görsel unsurlarından uzak ve çocuğa odaklı bir ortam oluşturmak olmalıdır.*”¹²

Bu bağlamda Avrupa Birliği desteğiyle gerçekleştirilen ve 2.basımı 2014 yılında yapılan “*Children of Imprisoned Parents European Perspectives on Good Practice*”¹³ raporundan çeşitli Avrupa ülkelerine ait iyi örnekler, uygulamalara ve çocuk odaklı bakış açısına raporumuzun öneriler bölümünde yer verdik.

2.2 Pratikteki uygulamalar

Ne yazık ki Türkiye'deki mevcut durum yukarıda sözünü ettiğimiz uluslararası sözleşmelerde yer alan standartlara hiç uygun değildir. Bulgular kısmında detaylı olarak görebileceğiniz gibi, çalışmamızın en çarpıcı sonucu hapishanelerde hamile kadınlara, annelere ve anneleriyle birlikte kalan bebeklere ve küçük çocuklara yönelik uygulamaların, büyük oranda hapishane yönetimlerinin inisiyatifine, yani keyfiyetine bırakılmış olduğudur.

Giriş kısmında da belirttiğimiz gibi resmi rakamlara göre Türkiye'deki hapishanelerde anneleriyle birlikte kalan 0-6 yaş arası çocuk sayısı 345 olarak belirtilmiştir. Ancak çocukların yaş dağılımı ve hangi hapishanede kaç çocuk olduğuna dair herhangi bir istatistik bulunmamaktadır.

Çocuklar anneleriyle birlikte diğer mahpusların kaldıkları, bazen kapasitesinin çok üstünde insan barındırabilen koşullarda kalmaktadır. Çocuklar için sağlık hizmeti, özel beslenme, oyun alanı, yaşlarına uygun eğitim, psikolojik destek vb. uygulamalar söz konusu değildir. Anneler için de hamilelikte, emzirirken ve hapishane koşullarında çocuk büyütürken sağlık hizmetlerine erişimde herhangi bir esneklikten, onlara rehberlik eden, ihtiyaçlarını karşılayan herhangi bir destek sisteminden söz etmek mümkün değildir.

¹¹ https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Bangkok_Rules_ENG_22032015.pdf

¹² <https://rm.coe.int/16806cd37e>

¹³ <https://childrenofprisoners.eu/wp-content/uploads/2019/02/Children-of-Imprisoned-Parents-European-Perspectives-on-Good-Practice.pdf>

Mahpus kadınlar ve çocuklarının pandemi koşullarından da son derece olumsuz etkilendiği açıktır. Bu durum CİSST'den Berivan Korkut'un DW'ye yaptığı açıklamada şöyle özetlenmiştir: "Çocuklar da sosyal alanlara çıkarılmamaya, kreşlere gönderilmemeye başlandı. Aslında çocuklar da anneleri ile birlikte koşullara hapsedildiler. Eğer önlem olsun diye dışarı gönderildilerse de anneleri ile tekrar bir araya gelmeleri ya da iletişim kurma olanakları tamamen ortadan kaldırıldı." ¹⁴

Olumlu sayılabilecek bir gelişme olarak, Adalet Bakanlığının, Avrupa Birliği desteğiyle gerçekleştirdiği "Annesinin Yanında Kalan Çocuklar İçin Kurum Modeli Geliştirilmesi" projesini sayabiliriz. Sincan Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda geçtiğimiz yıl açılan ek birim, daha az hapishaneye benzeyen, çocuklar için daha uygun bir ortam sağlamaktadır¹⁵. Proje kapsamında 2. birim Diyarbakır Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda yapılmaktadır. Proje amacı "Sağlıklı bir anne-çocuk ilişkisi geliştirilmesi için bir model yaşam alanının inşa edilmesi" olarak belirtilmiştir.¹⁶

3. YÖNTEM

3.1 Görüşme tekniği ve kapsam

Çalışmamızın hedef kitlesi, 0-6 yaş grubunda çocuğu olan ve siyasi suçlardan tutuklu, hükümlü ve tahliye olmuş kadınlardan oluşmaktadır. Veri toplama yöntemi olarak, derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Saha çalışması 15 Mart -16 Mayıs 2021 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Görüşmelere geçmeden önce literatür taraması yapılmış, konuyla ilgili sözleşmeler, raporlar ve haberler incelenmiştir. Ulusal ve uluslararası kaynaklara erişim konusunda Etkiniz Programının desteğinden etkin bir biçimde yararlanılmıştır.

Çalışma kapsamında, 6 yaşından küçük çocuklarıyla birlikte hapisyanede kalan 13 kadınla ve tutuklandığında hamile olup gözaltı/tutukluluk sürecinde düşük yapan 1 kadınla görüşülmüştür. Görüştüğümüz kadınlardan 3'ü halen mahpusken, 11 katılımcımız farklı zamanlarda tahliye olmuş hükümlülerden/tutuklulardan oluşmaktadır. Mahpus kadınlarla avukatları aracılığıyla görüşülmüştür. Tahliye olmuş kadınlarla görüşmeler online bir platform olan zoom aracılığıyla gerçekleştirmiştir. Tutuklu/hükümlü ve tahliye olmuş kadınlara KHK platformları, İHD Hapishane Komisyonu ve Özgürlük İçin Hukukçular Derneği destekleri ile ulaşılmıştır.

Çalışmanın başlangıcında öngördüğümüz gibi, hapisyanede çocuklarıyla birlikte kalan kadınlara ulaşmamız zor oldu. Bunun birkaç nedeni vardı; en önemli neden, tahliye olmuş annelerin bu deneyimleri unutmaya çalışmaları, hatırlamak istememeleriydi. Yaşadıklarını bizimle paylaşırken çok zorlandıklarını ve bazı şeyleri hatırlamaktan kaçındıklarını gözlemledik. Halen hapisyanede olan annelere ulaşmak çok daha zor oldu. Çünkü hangi hapisyanede kaç çocuğun annesiyle birlikte kaldığına dair bir bilgiye ulaşmak mümkün değildi. Ayrıca avukat aracılığıyla görüşme zorunluluğu ve siyasi davalara bakan avukatların aşırı iş yoğunluğu da çalışmamızı zorlaştıran faktörler arasındaydı.

¹⁴ <https://www.dw.com/tr/cezaevlerinde-covid-19-mahpuslar-nas%C4%B1l-etkilendi/a-56818951>

¹⁵ <https://bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/230628-sincan-kadin-cezaevi-nde-anne-cocuk-unitesi-aciliyor>

¹⁶ <https://ab.gov.tr/p.php?e=52356>

Görüşmeler ortalama 45 dakika sürmüştür ve önceden hazırlanmış bir soru formu çerçevesinde yürütülmüştür. Görüşmelerin kapsamı aşağıdaki konulardan oluşmaktadır:

- ✓ Annenin tutukluluk/hükümlülük nedeni, dava sürecinde hapis dışı çözümlerin düşünülüp düşünülmediği
- ✓ Gözaltı süreci
- ✓ Hapishane koşulları
- ✓ Çocuğun ve annenin ihtiyaçlarının karşılanıp karşılanmadığı
- ✓ Annenin ve çocuğun ruhsal durumu
- ✓ Sağlık hizmetlerine erişim
- ✓ Hapishane personelinin çocuklara karşı tutumu
- ✓ Koğuşta çocukla birlikte nasıl vakit geçirildiği
- ✓ Kreş imkanı
- ✓ Hapishane ortamının çocuğun ruhsal, zihinsel ve fiziksel gelişimine etkileri

Çalışma kapsamında ayrıca, Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği çocuk ve kadın tematik alan temsilcileri Avukat Cansu Şekerci ve Avukat Mine Akarsu ile uzman görüşmesi yapılmıştır.

Derinlemesine görüşmeler yoluyla elde ettiğimiz bulguları, yaptığımız literatür çalışması sonucu ulaştığımız medyada çıkan haberler, araştırmalar ve sivil toplum örgütleri tarafından hazırlanan izleme raporları ile karşılaştırdık. Kadın mahpusların küçük çocukları ve bebekleri ile kaldıkları hapishane koşullarına ait elde ettiğimiz bulguların, hak ihlalleriyle dolu uygulamaların, mevcut bilgilerle doğrulandığını gördük.

3.2 Katılımcı profili

Görüştüğümüz kadınların 5'i sol örgüt üyeliğinden hükümlüdür, görüşme yaptığımız dönemde 3'ü halen mahpusdu. Hüküm süreleri 1,5 yıl ile 7 yıl arasında değişmektedir. 9 tutuklu ve 2 hükümlü olmak üzere 11 katılımcımız tahliye olmuştur. Bazılarının davaları halen devam etmekte, 7 katılımcının dosyaları ise istinaf ve yargıtayda beklemektedir. Katılımcıların tahliye oldukları yıllar 2017 ile 2021 arasında değişmektedir. Tutukluluk süreleri 1,5 ay ile 13 ay arasında değişmektedir. Çocukların anneleriyle birlikte hapishaneye girdikleri dönemde en küçükleri 6 aylık, en büyükleri ise 4 yaşındadır.

Görüştüğümüz 14 kadından 9'u OHAL KHK'ları ile işlerinden ihraç edilmiş hukukçu, araştırma görevlisi, fizyoterapist ve öğretmenlerdir. Darbe şüphesi ve örgüt üyeliği iddiaları ile tutuklu yargılanan 6 kadının hapiste oldukları dönemde eşleri de hapishanede bulunmaktadır.

Hapishane adı	Katılımcı Sayısı
Kocaeli 2 Nolu T Tipi (Kandıra)	3 kişi
Trabzon E Tipi Kapalı	3 kişi
İzmir 1 Nolu T Tipi Kapalı (Şakran)	2 kişi
İzmir Kapalı Kadın	1 Kişi
Bolu T Tipi Kapalı	1 kişi
Osmaniye 1 Nolu T tipi Kapalı	1 kişi
Kayseri 2 Nolu Kapalı	1 kişi
Van T Tipi	1 kişi
Sincan Kadın Kapalı	1 kişi
Toplam	14 kişi

Katılımcıların kaldığı/kalmakta oldukları hapisaneler, katılımcı yaşı, çocukların anneleriyle birlikte hapse kaldığı süre ve çocukların hapse girdikleri dönemdeki yaşları gibi bilgiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Gözaltında düşük yapan katılımcımızın bilgileri yer almadığı için tabloda 13 kişiye ait veri bulunmaktadır.

Hapishane	Annenin yaşı	Tutukluluk/hüküm süresi	Çocuğun hapse kaldığı süre	Çocuğun hapse girdiği süreçteki yaşı
Bolu T tipi	35	8 ay	2,5 ay	4 yaş
İzmir Kapalı Kadın	37	13 ay	12 ay	1,5 yaş
Trabzon E Tipi Kapalı	41	1,5 ay	1,5 ay	7 ay
Trabzon E Tipi Kapalı	39	4,5 ay	2 ay	4 yaş
İzmir 1 Nolu T Tipi Kapalı (Şakran)	40	4 yıl	8 ay	6 ay
Trabzon E Tipi Kapalı	30	2,5 ay	2,5 ay	3 yaş
Osmaniye T Tipi	36	6 ay	6 ay	1,5 yaş
Sincan Kadın Kapalı	34	10 ay	7 ay	4 yaş
İzmir 1 Nolu T Tipi Kapalı (Şakran)	39	9 ay	7 ay	1,5 yaş
Kocaeli 2 Nolu T Tipi (Kandıra)	38	7 yıl	7 ay	2 yaş
Kocaeli 2 Nolu T Tipi (Kandıra)	37	1,5 yıl	1,5 yıl	6 aylık
Kocaeli 2 Nolu T Tipi (Kandıra)	29	6 yıl	*	2 yaş
Van T Tipi	39	2 yıl	1 yıl	2,5 yaş

* Halen hükümlü olan katılımcımızın çocuğu arasına annesinin yanında kalıyor, daha çok dışarda babası ve babaannesi ile birlikte yaşıyor.

4. BULGULAR

4.1 Tutuklanma, gözaltı süreci ve duruşmalarda maruz kalınan hak ihlalleri

Kadınların gözaltı sürecinde çocuklarının temel ihtiyaçlarına cevap vermesi engellenmiştir. Bebekler, küçük çocuklar uzun saatler annelerinden ayrı kalmak durumunda bırakılmışlardır. Bu durum bebeklerin saatlerce aç kalmasıyla sonuçlanmıştır. Emzirme dönemindeki annelerin bebeklerini yanlarına alma taleplerinin geri çevrilmesi, annenin biriken sütün yarattığı ağırlara maruz kalması ya da sütünü sağmak zorunda kalması gibi son derece ağır sonuçlar yaratmıştır. Ayrıca bazı durumlarda anneler bebeklerini emzirmek istedikleri için kolluk güçlerinin hakaretlerine, tacizine maruz kalmışlardır.

“ Nezarethanede başladı zaten, 17 aylıktı ben tutuklandığımda ve emziriyordum henüz, ilk başta emzirme hakkım olduğunu söylemediler, benim sütlerim falan aktı çok sıkıntı yaşadım fiziksel olarak. Süt sağma makinesi istedim, sonra emzirme hakkım olduğunu öğrendim, kızımı getirdiler ama korktu o ortamdan ve emmedi, o halde cezaevine gittim, 7 gün gözaltında kaldım, kızım ikinci yada üçüncü gelişinde emmeye başladı”(37 yaş, 1,5 yaş çocuk, İzmir Kapalı Kadın)

“O dönemde oğlum 7 aylıktı ve hazır gıdaya geçmemiştik henüz, 2 saatte bir emziriyordum. Gözaltına alındığımda 7-8 saat aç kalmıştır, ailem benim yanıma getirene kadar. Gözaltındayken, mahkemeye çıkana kadar çocuk yanınızda kalamıyor. Kafamda hep çocuğum vardı, ne yiyor ne yapıyor diye, mama yemez çünkü. Kadın polisler çok mobingine uğradım, sürekli “çocuğa neden mama vermiyorsun, gecenin bu saatinde niye buraya getirttin çocuğu”(41 yaş, 7 aylık çocuk, Trabzon E Tipi)

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi 6.maddesine göre taraf devletler, *her çocuğun temel yaşama hakkına sahip olduğunu kabul ederler ve çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün olan azami çabayı gösterirler*¹⁷. Beslenme yaşam hakkının en temel koşuludur, gözaltında ve duruşma süreçlerinde bebeklerin, küçük çocukların yaşam hakkı ihlal edilmektedir.

BM Bangkok Kurallarında da “Kadın mahpuslar, özel sağlık nedenleri olmadıkça çocuklarını emzirmekten caydırılmamalıdır” denmektedir¹⁸

Duruşmalar sırasında adliyelerde hamile kadınlar, anneler ve çocukları son derece sağlıksız ve hijyenden uzak koşullara sahip nezarethanelerde saatlerce beklemek zorunda kalmışlardır. Tutukluluk sırasında hapisneden duruşmaya giderken, anneler çocuklarını yanlarında götürmek istememişlerdir. Ring aracının kötü koşullarında ve elleri kelepçeli vaziyette çocuklarının kendilerini görmesini istememişlerdir. Adliyelerde duruşma süreçlerinde de annelere ve çocuklara gereken esneklik gösterilmemektedir.

“Ben çocuğuma onu yaşatamam dedim, bizi götürdükleri araçlar tamamen kapalı, zırlı araçlar, tepede minnacık bir penceresi var. İçerde ağlayan var, bayılanlar oluyor, 2.mahkemede koşuş arkadaşlarıma bıraktım, 3.mahkemede gelmek istedi, ben sensiz burada kalmak istemiyorum dedi”(34 yaş, 4 yaş çocuk, Sincan Kadın Kapalı)

“Mahkemeyi beklerken, en alt katta nezarethanede tutuyorlar, deli gibi sigara içiliyor, küfürler ediliyor, fareler var. Tuvaletler çok pis, çocuğun tuvaleti geliyor, sabun yok, hiçbir şey yok.””(34 yaş, 4 yaş çocuk, Sincan Kadın Kapalı)

Bir bebeğin ya da küçük bir çocuğun ring aracının ağır koşullarında ve annesinin elleri kelepçeliyken seyahat etmek zorunda bırakılması çocuğun yüksek yararının gözetilmesi hakkının ihlalidir.

¹⁷ <https://www.unicef.org/turkey/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme>

¹⁸ https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Bangkok_Rules_ENG_22032015.pdf_bkz_kural_48,para.2

5 aylık hamileyken gözaltına alınan 30 yaşındaki katılımcı, sabah 9:00'da başlayıp akşam 8:30'a kadar devam eden sorgusu sırasında, kanaması olduğunu, düşük tehlikesi bulunduğunu defalarca söylemesine rağmen sesini kimseye duyaramadığını vurgulamıştır. Hem gözaltında hem de 1 gün sonra götürüldüğü hapisanede sağlık raporları olmasına rağmen ilaçlarını kullanmasına izin verilmemiş, hapisane revirindeki doktor da ilgilenmemiş ve katılımcımız bebeğini kaybetmiştir.

"Gözaltındayken bir kadın polis memuru "seni birazdan hastaneye götüreceğiz, endişelenmene gerek yok", dedi ve ben gerçekten çok sevindim, en azından kendimi ifade edebileceğim, bir doktor görebileceğim diye. Gittiğimizde doktor darp, cebir var mı diye sordu sadece, başka bir konuda bir şey yapamazmış, sadece darp, cebir var mı diye sorabilirmiş. Tekrar döndük adliyeye, akşama kadar da sürekli bir tuvalet ihtiyacım oluyor, 2 erkek polis eşliğinde tuvalete gidip geliyorum, kanamam devam ediyor. İlacımı hala almama izin vermiyorlar. Orada kadınlığınız, sağlık durumunuz hiçbir şey ifade etmiyor. Kendimi güvende hissetmem gereken kendi ülkemde çok acı şeyler yaşadım gerçekten." (30 yaş, Kayseri 2 Nolu Kapalı)

Hamile bir kadına gerekli tıbbi bakım ve müdahalenin yapılmaması, BMÇH Sözleşmesi 24.maddesi ile güvence altına alınmış olan "anneye doğum öncesi ve sonrası uygun bakımın sağlanması" hakkının ihlal edildiğini göstermektedir.¹⁹

4.2 Anne-Çocuk ilişkisinin gözetilmesi ve hapis dışı çözümler

Çalışmamız sonucu elde ettiğimiz bulgular arasında dikkat çekmek istediğimiz başlıca konu, 5275 Sayılı Ceza İnfaz Yasasının insan hakları standartlarının gerisinde olduğu, uygulamanın ise yasanın da gerisinde kaldığıdır. Mart 2020 pandemi döneminde yapılan değişikliklerden önce, söz konusu yasaya göre hapis cezasının infazı, gebe olan veya doğurduğu tarihten itibaren 6 ay geçmemiş bulunan kadınlar hakkında geri bırakılmaktadır²⁰. Bu süre Mart 2020'den sonra 1 yıl 6 aya çıkarılmıştır ki yasa bu haliyle de çocuğun yüksek yararını gözetmekten çok uzaktır.

Çalışmamıza katılan kadınlardan ikisinin yargılandıkları/tutuklandıkları dönemde 6 aylık bebekleri olmasına rağmen ve bir katılımcının da hamile olmasına rağmen cezanın ertelenmesi ya da tutuksuz yargılanma söz konusu olmamıştır.

"Süreç o kadar kötüydü ki, o çocuk falan değil onlara göre. Kendim gidip teslim oldum, buna rağmen ben kaçma şüphesiyle tutuklandım. Yani orada bizim çocuğumuz varmış, lohusaymışız, gebeymişiz, benim 5 çocuğum olsa da ben tutuklanacaktım, süreç öyle bir süreçti. 5 günlük loğusa vardı nezarethanede, dikişleri patlamıştı, ben halime şükrediyordum."(34 yaş, 4 yaş çocuk, Sincan Kadın Kapalı)

"Çocuğum yokmuş gibi davrandılar ki eşim de tutuklandı, hani eşim tutuklanmamış olsa yine bir derece, tabiki kadın olarak daha zor, çocuk açısından söylüyorum ama onu hiç dikkate almadı hakim, dosyada da herhangi bir delil yoktu. Hükümlü bile olsanız 6 yaşından küçük çocuğunuz varsa cezanız erteleniyor, biz herhangi bir hüküm almamışken, ortada bir suç yokken, tutuksuz yargılanmamız söz konusu olmadı."(35 yaş, 4 yaş çocuk, Bolu T Tipi)

"Hiç düşünülmedi, ben hep söyledim, benim 3 tane çocuğum var ve ağır hasta bir annem var. Bunları söylememe rağmen tutuksuz yargılamadılar beni. " (39 yaş, 4 yaş çocuk, Trabzon T Tipi)

¹⁹ <https://www.unicef.org/turkey/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme-bkz-madde-24>

²⁰ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5275.pdf> Bkz madde 16, fıkra 4

Aynı yasanın 16. madde, 5.fıkrasına göre cezanın ertelenmesi “eylem ve tutumları nedeniyle tehlikeli sayılanlar” için uygulanmıyor²¹. Son derece istisnai durumlarda geçerli olabilecek bu hüküm, gördüğümüz bütün kadın hükümlüler ve tutuklular için uygulanmıştır. Özellikle 2 yıl devam eden OHAL dönemi ve sonrasındaki yargılamaların büyük bölümünün terör suçları kapsamında olduğunu düşünürsek ne kadar çok kadının ve çocuğun mağdur edildiğini görebiliriz.

TC Anayasası'nın 15.maddesinde “olağanüstü hallerde dahi uluslararası hukuktan doğan yükümlülüklerin ihlal edilemeyeceği” belirtilmektedir. Uzun gözaltılar ve uzun tutukluluk süreçleriyle, Anayasanın 19.maddesi²² ve uluslararası sözleşmelerle²³ güvence altına alınmış olan “kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı” ve “herkesin yasalara göre suçlu olduğu kesinleşene dek masum kabul edilme hakkı” ihlal edilmektedir.

Cezanın ertelenmesi ya da tutuksuz yargılanma süreci için avukatlar aracılığı ile başvurular yapılmış ancak katılımcılardan olumlu yanıt alan olmamıştır.

“İnfaz paketinde yasal bir indirim, denetim, ev hapsi gibi alternatifler gündeme gelince bizler de yaklaşık bir buçuk yıldır yeniden yargılanma ve infaz paketinin eşitlik ilkesi uyarınca herkese uygulanması için taleplerde bulduk ancak sonuçsuz kaldı.” (29 yaş, 2 yaş çocuk, Kocaeli 2 Nolu T Tipi-Kandıra)

“Hayır hiçbir şekilde düşünülmedi. Kızım 2 yaşındaydı ben hapse girdiğimde, bana çok bağlıydı, bana dokunmadan uyuyamazdı, benden ayrıldığında sürekli ağlamaktan ölüm noktasına gelmiş buna rağmen hiçbir kolaylık gösterilmedi. Eşim çok uğraştı.” (39 yaş -2 yaş çocuk–Van T Tipi)

6 KHK'lı anne aynı dönemde eşlerinin de hapisanede olduğunu belirtmişlerdir. Hem annenin hem babanın hapisanede olduğu ve bakıma muhtaç çocukları olduğu gerçeği bile hapis dışı çözümlerin değerlendirilmesini sağlamamıştır. Aksine kadınlar, çocuklarının eşlerine ve kendilerine karşı kullanıldığını vurgulamışlardır.

“ Anne babayı tutuklayıp, çocuğu da zor durumda bırakarak etkin pişmanlık dediğimiz kendilerinin bir delil bulamayıp acaba biz bir şey söylemiyiz diye özellikle yaptıkları birşeydi. Kanunen delilden sanığa gidilir, ama bizim durumumuzda önce bir alalım sonra delili buluruz mantığı uygulandı. Ben öyle açıklıyorum, normal açılacak bir şey değil.” (35 yaş-4 yaş çocuk- Bolu T Tipi)

“ Hiç öyle bir şey söz konusu olmadı. “Bile bile tutukladık seni” dediler. 17 aylık, emzirdiğim bebeğim olmasına rağmen.” (36 yaş- 1,5 yaş çocuk- Osmaniye T Tipi)

Bu durumun çocuğun yüksek yararı ve aile hayatının korunması açısından ne büyük bir hak ihlali olduğu açıktır. Medeni Haklar Sözleşmesi'nin 23.maddesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ise 8.maddesi “aile hayatına saygı duyulması ve ailenin devlet ve toplum tarafından korunması” hakkını güvence altına almaktadır.²⁴

²¹ Madde 16: (5) (Ek: 24/1/2013-6411/3 md.) Kapalı ceza infaz kurumuna girdikten sonra gebe kalanlardan koşullu salıverilmesine altı yıldan fazla süre kalanlar ile eylem ve tutumları nedeniyle tehlikeli sayılanlar hakkında dördüncü fıkra hükümleri uygulanmaz. Bu kişilerin cezasının dördüncü fıkrada öngörülen kısmı, ceza infaz kurumlarında kendileri için düzenlenen uygun yerlerde infaz olunur.

²² <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf> bkz madde 15 ve 19

²³ Medeni Haklar Sözleşmesi madde 9, para.1 ve madde 14, para. 2 /Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Madde 5, para.1, madde 6, para.2

²⁴ Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, Madde 23: 1.Aile toplumun doğal ve temel birimidir, toplum ve devlet tarafından korunma hakkında sahiptir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Madde 8, 1. Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.

4.3 Annelerin Çocuklarını Yanlarına Alma Kararı

Annelerle yapılan görüşmelerde, çocukların çeşitli gerekçelerle anneleriyle birlikte hapisaneye girmiş oldukları gözlemlenmiştir. Çocukların anne bakımına ihtiyaç duydukları dönemde olası bir ayrılık yaşamaları hem anne hem de bebek-çocuk için travmatik sonuçlar doğurmaktadır.

Annelerin, gerek çocuklarının anneye ihtiyaçlı olması gerekse çocuklarını gönül rahatlığıyla emanet etme imkanlarının olmaması sebebiyle yanlarında hapisaneye almaları gerekmiştir. Çocukların anne yanında kalamadığı süreçte dışarıda bakım verebilecek eş, akraba veya aile yakını gibi kişilerin olmaması da bir diğer önemli nedendir.

“Eşim tutuklandığında ben de çocuğumla birlikte Trabzon’a kendi ailemin yanına geldim. Aslında önce çocuğumu bırakırım diye düşündüm aileme, ama sonra onlarla kalınca, onlara bırakmak istemedim, annem babam anti depresan kullanıyorlardı bizim yaşadığımız şeylerden dolayı, o ortamda çocuğumu bırakmak istemedim.” (30 yaş, 3 yaş çocuk, Trabzon E Tipi)

“Ben gözaltına alındıktan sonra annem arka arkaya krizler geçirmiş, hiç kalkmamış. Epilepsi ve şeker hastalığı vardı, yengelerim bakmışlar çocuklarıma o arada. Zaten 2 çocuğuma onlar baktı, en küçük olanı bırakmak istemedim” (39 yaş, 4 yaş çocuk, Trabzon E Tipi)

Çalışmada paylaşılanlar sonucunda kadınların çocuklarını yanlarına alma kararlarında belirleyici olanın öncelikli olarak bebeklik veya emzirme çağındaki olması, yaşının küçük olması, çocuk sayısı gibi unsurlar olduğu anlaşılmıştır. Anneler için bebeklerinin anne sütü alamaması ihtimali oldukça endişe uyandırmaktadır.

Çocukların hapisaneye ilk geldikleri günkü tutumları, ayrılığı nasıl deneyimledikleri konusunda da bilgi sağlamaktadır. Annenin aniden ortadan kaybolmasının çocukta “annem öldü” ve “bir daha onu göremeyeceğim” hislerini uyandırdığını anlatan bir katılımcı, kendisini 50 gün sonra ilk kez görmüş olmasına rağmen, çocuğunun ilk tepkisinin ısrarcı bir şekilde ortamdaki çıkıp gitmek olduğunu ve bir süre kendisine sarılı vaziyette kaldıktan sonra sakinleşebildiğini aktarmıştır. (35 yaş- 4 yaş çocuk- Bolu T Tipi)

“Bir aylık süreçte annem baktı ama o da çok travmatik oldu kızım için, bir anda kayboldum hayatından.”(37 yaş, 1,5 yaş çocuk, İzmir Kapalı Kadın)

Sonuçta tüm aileyi etkileyen bu bölünmüşlük hali, BMÇH Sözleşmesi tarafından güvence altına alınan “çocuğun yüksek yararının gözetilmesi hakkı” ve “çocuğun temel yaşam hakkının” ihlali anlamına gelmektedir²⁵.

²⁵ <https://www.unicef.org/turkey/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme-bkz-madde-3-ve-madde-6>

4.4 Çocuğa mahkum muamelesi yapılması: “Anne biz niye tutuklandık ?”

“Kızım bir gün bana “anne biz niye tutuklandık” diye sordu. Halbuki ben, burası benim iş yerim, burada öğretmenlik yapıyorum diyordum. Ama çocuk anlıyor tabi. Biz kızıyla 3 mahkeme gördük, her seferinde “tutukluluğun devamına” kararı veriliyordu”

Bu satırlar 4 yaşındaki kızıyla birlikte 10 ay Sincan Kadın Hapishanesinde kalan 34 yaşındaki bir kadına ait.

4.4.1 Annenin koğuş dışına çıkamaması

BM Bangkok Kurallarında, kural 49 “çocuklara asla mahkum muamelesi yapılamayacağını” vurgulamaktadır. Oysa Türkiye hapishanelerinde çocukların annelerinin bulunduğu koğuşa getirilmesi ya da dışardaki yakınlarına teslim edilmesi başlı başına bir mahkum muamelesidir. Anneler çocuklarını karşılamak ya da yakınlarına teslim etmek üzere koğuş dışına çıkamadıkları için, çocuklar hiç tanımadıkları insanlara, üniformalı ve silahlı gardiyanlara teslim edilmektedirler.

Bunun çocuklar üzerindeki travmatik etkisini tahmin etmek hiç güç değil. Aşağıda yeralan katılımcı ifadeleri bu travmatik deneyimi çok iyi özetlemektedir.

“Oğlum teyzesi getirdiğinde oğlum teyzesinden ayrılmak istememiş, beni çıkarmadılar koğuştan zaten. Oğlum, benim orada olduğuma inanmıyor, nereye gideceğini bilmiyor, kendini yerlere atıyor. Teyzesi artık dayanamıyor, alıp gidiyor. Ben tekrar getirmelerini istedim oğlum, böyle defalarca uğraşarak, en sonunda güçlü bir erkek personel, oğlum kucaklarına bana getirdi. Kendisini yerlere attığı için kafası morarmıştı, üstü başı toz içindeydi. Ağlamaktan gözünü açıp beni göremedi bile. Sonra beni gördü, ortamı gördü, ben teyzemi istiyorum, burada kalmak istemiyorum dedi. Bu sefer ben ağlamaya başladım, ben 50 gündür çocuğumu görmemişim, çok özlemişim, sürekli koğuşta onun hayalini görüyorum. Sonra bana sınıksı sarıldı, inanamadı”(35 yaş, 4 yaş çocuk, Bolu T Tipi)

“Bir süreliğine ailemin yanına vermek istedim, sonra yine alacaktım. Aileme teslim edileceği zaman, ben direkt aileme veremiyorum, gardiyan benden alıyor, aileme o teslim edecek. Kızım tabi beni bırakmak istemedi, tırmaladı beni resmen, ikimiz de o kadar çok ağladık ki, hem çocuğumu vermek istemiyorum, hem de vermek zorundayım. Tırmalaya tırmalaya, memura vura vura ve anne diye bağırarak gitti. Sonra dayısı kucaklamış ama günlerce dayısı ile hiç konuşmamış. Günlerce hastalanmış, ateşlenmiş. Ben direkt kardeşime verebilseydim kızımı bu kadar travmatik olmazdı.” (34 yaş, 4 yaş çocuk, Sincan Kadın Kapalı)

Annenin çocuğunu yakınlarına teslim etmek ya da onlardan almak için koğuş dışına çıkmasının güvenlik tedbirleriyle bağlantısını kurmak mümkün değildir. Bu yasaklama hem bebek/çocuk hem de anneye yönelik zalimce bir tutumdur, BMÇH Sözleşmesinin 37.maddesi uyarınca²⁶ hiçbir çocuk zalimce veya aşağılayıcı muameleye tabi tutulamaz” ve BM İnsan Hakları Sözleşmesi 5.maddesi uyarınca “hiç kimseye zalimce ve onur kırıcı davranışlarda bulunulamaz”²⁷.

²⁶ <https://www.unicef.org/turkey/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme-bkz-madde-37>

²⁷ <https://www.ihd.org.tr/insan-haklari-evrensel-beyannamesi/> bkz madde 5

4.4.2 Çıplak arama ve sabah sayımları

Bazı anneler kendilerine ve çocuklarına çıplak arama yapıldığını ya da kendileri aranırken çocuklarının buna tanık olduklarını belirtmişlerdir. Bir katılımcımız arama sırasında yaşadığı travma nedeniyle çocuğunun babasının ziyarete geldiği görüşlere gitmeyi reddettiğini vurgulamıştır. Hapishaneye giriş ve çıkışlarda, açık ya da kapalı görüşlere giderken, bebekler bezleri bile açılarak aranabilmektedir.

BM Bangkok Kuralları çerçevesinde açıkça belirtilmektedir ki, gözaltı süresince herhangi bir arama anında annelerin ve çocukların haysiyetlerine zarar verecek bir muameleden uzak durulmalıdır (Kural 21)²⁸. Ancak hem kendisi hem de çocuğu çıplak aramaya maruz kalan annelerin ifadelerinden insan onurunu zedeleyici şekilde aramaya maruz bırakıldıkları anlaşılmaktadır.

“Birlikte girdik koğuşa. Çıplak aramaya maruz kaldık, kızımı bile aramak istediler, kızım altına yaptı korkudan, normalde bezi bırakmıştı. Çok kötüydü, perişan bir halde girdik koğuşa. Tahkir üzerine tahkir yaşıyorsunuz. Çok ağladı, 2 hafta hiç kimseye yaklaşmadı. Bunlar çok ağır şeyler bir çocuk için.”
(36 yaş, 1,5 yaş çocuk, Osmaniye T Tipi)

“Kapalı görüşe giderken bezine kadar arıyorlardı çocukları da, zaten kapalı görüşe gidiyoruz, arada cam var, her yerde kameralar var. Her seferinde çocuğun bezini açıyorlardı.” (37 yaş, 1,5 yaş çocuk, İzmir Kapalı Kadın)

“Görüşlere giderken, kapalı görüş, bebeğin bezine kadar arıyorlardı mesela. Ben itiraz ediyordum ama kimse dinlemiyordu tabi. Girişte çıplak aramaya maruz kaldım. Zaten şok içindeydim, beni itmişler, kakmışlar, sürüklemişler, normal görülüyordu bunlar. Karşı çıksan daha kötü olacak. Hepsini insan onuruna çok ağır gelen şeyler.” (34 yaş, 4 yaş çocuk, Sincan Kadın Kapalı)

Düşük riski olan 5 aylık hamile bir kadın katılımcı, hapishaneye girerken kanaması olduğu halde çıplak aramaya maruz kalmıştır.

“Cezaevine girişte çıplak aramaya maruz kaldım. Girişte bir kulübe var, jandarmalar falan var orada iç içe bir yer, küçük bir oda var, bir kadın gardiyan geldi, çıplak arama yapacağını söyledi, sağlık durumumun buna elverişli olmadığını, kendisinin de bir kadın olarak beni anlaması gerektiğini söylememe rağmen, bunu yapmak zorunda olduğunu söyledi. Otur kalk yapacağımı söyledi, karşımdaki bir kadın olarak bunların hepsini yaptı”
(30 yaş, Konya E Tipi Kapalı)

Çalışma kapsamında görüştüğümüz anneler sabah sayımlarının da eziyete dönüştüğünü vurgulamışlardır. Sabahları gardiyanlar demir kapılara vurarak, bağırarak bir bebek için, küçük çocuklar için çok korkutucu olabilecek seslerle sayıma gelmektedir. O anda uyuyor da olsalar, ya da anneleri emziriyor da olsa çocuklar anneleriyle birlikte sayımda hazır bulunmak zorundadır.

“Sabah sayımlarında da çocukları çok korkutuyorlardı, demir kapıyı vuruyorlardı, gerçekten ürkütücü sesler çıkıyordu, sonra çocuklar alıştı artık, uyanmış oluyorlardı saat 8’de. Her kapı vurduğunda benimle beraber zıplayıp, hazırlanıyordu, kucağıma geliyordu. Çocuğun buna alışması çok kötü.” (39 yaş, 1,5 yaş çocuk, İzmir 1 Nolu T Tipi-Şakran)

“Sabahları sayım avluda oluyordu, ben yağmur da yağsa çocuğumu alıp orada beklemek zorunda kalıyordum hergün, 20 dakika falan bekliyorduk, bazen o anda çocuk uykuda oluyordu, onu uyandırıp avluya çıkarmak zorunda kalıyordum.” (30 yaş, 3 yaş çocuk, Trabzon E Tipi)

“Mesela sayıma geldiklerinde ben emziriyor oluyordum ama izin vermiyorlardı kesinlikle, keseceksin emzirmeni geleceksin sayıma diyorlardı. Tolöre edilebilirdi bence, ben bebeğimle nereye gideceğim?” (41 yaş, 7 ay çocuk, Trabzon E Tipi)

²⁸ https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Bangkok_Rules_ENG_22032015.pdf_bkz_madde_21

Çıplak aramanın, sayım sırasında bebeğini emziren annenin bebeğini memeden kesmesini talep etmenin, ortamda düzeni ya da güvenliği sağlama amacıyla ilişkisi bulunmamaktadır. Bu durum açıkça kötü muameledir ve BM Çocuk Hakları ve İnsan Hakları Sözleşmelerinin “hiç kimse insanlık dışı ve onur kırıcı muameleye tabi tutulamaz”²⁹ temel ilkesine aykırıdır.

4.4.3 Bebeğe hücre hapsi

6 aylık bebeği ile birlikte tutuklanan anne siyasi koğuşu olmadığı için 1 ay bebeğiyle birlikte hücrede tutulduğunu belirtmiştir. Yatacak yerin dahi olmadığı hücrede, annenin sütü kesildiği için bebek günlerce aç kalmış, hapisane yönetiminin getirdiği mamanın son kullanma tarihi üzerinden 2 yıl geçmiştir. 40 yaşındaki anne Aydın E Tipi hapisanesinde yaşadıklarını şöyle ifade etmektedir.

“İlk zamanlar gerçekten korkunçtu, tahammül değil tahayyül edilmeyecek kadar korkunçtu. Biz kızımın Aydın’da alındık, hücreye verdiler. Havalandırmaya çıkamıyorduk. Keyfiydi, gardiyanın keyfine bağlıydı, haftada 2 gün çıkabiliyorduk. Normalde 1 saat günde havalandırma hakkımız varmış, sonradan öğrendim. Ben içeri girdim, sütüm kesildi ilk dönemlerde. Kızıma mama bulamadık, kantinde mama satılmıyormuş, gardiyana söyledim, “sütüm kesildi, çocuğum aç” diye, bana 1 gün sonra mama getirdiler, tarihi 2 yıl geçmişti mamanın. Ellerinde mama olmadığını söylediler, Pazartesi alabileceklerini söylediler, kızım 3-4 gün aç kaldı.” (40 yaş, 6 ay çocuk, Aydın E Tipi)

Yine aynı katılımcının daha sonra götürüldüğü İzmir 1 Nolu T Tipi (Şakran) hapisanesinde çocuğu hukuksuz bir şekilde elinden alınmış ve anne 3 yıl boyunca çocuğundan hiç bir haber alamamış, çocuğunun yaşadığından bile emin olamamıştır. Ancak hapisten çıktıktan sonra çocuğuna kavuşabilmiştir.

“Kızım usulsüz bir şekilde elimden alındı. Bana tebligat yapılmadı, alınacağını bilmiyordum, ben çocuğumu revire çıkardım, kontrolü vardı, sonra gardiyanlar apar topar elimden aldılar. 13 aylıktı, anne sütü ile besleniyordu, çocuğum alındıktan sonra bir daha geri getirilmedi. Mahkemelerimiz devam etti ama ne Adalet Bakanlığı’ndan ne de mahkemelerden bir yanıt gelmedi. Ben 3 yıl çocuğumu hiç görmedim, babasında kalmış bu süreçte, yaşadığından bile haberim yoktu.” (40 yaş, 6 ay çocuk, İzmir 1 Nolu T Tipi-Şakran)

4.5 Hapishane koşulları ve temel ihtiyaçların karşılanması

4.5.1 Koğuşlarda fiziki ortam ve kapasite

Hapishane koşullarında kişilerin kendi bireysel alanlarına sahip olma imkanları bulunmamaktadır. Anneler koğuşların kapasitesini aşacak sayıda kişinin, bir arada kalmak zorunda olduklarını belirtmişlerdir. Zaman zaman kapasitenin iki katını aşacak kadar kişi aynı koğuştaki, insani olmayan şartlarda barınmak durumunda kalmışlardır. Bu duruma anneleriyle beraber çocuklar da maruz kalmışlardır. Koşulların elverişsizliği yeme-içme, düzenli uyku ve hijyen gibi temel gereksinimlerin karşılanamamasına sebep olmaktadır.

Aşırı kalabalık koğuşlarla ilgili Avrupa Konseyi CPT Standartlarında³⁰ “Bir cezaevindeki bütün hizmetler ve faaliyetler, planlanandan daha çok kişinin olması durumunda olumsuz yönde etkilenecektir; söz konusu tesisteki genel yaşam kalitesi, belki de çok ciddi biçimde düşecektir. Ayrıca cezaevindeki veya cezaevinin bir bölümündeki aşırı kalabalıklaşma, fiziksel açıdan insanlık dışı veya aşağılayıcı düzeye gelebilir” denmektedir.

²⁹ BM İnsan Hakları Sözleşmesi madde 5 ve BM Çocuk Hakları Sözleşmesi madde 37

³⁰ <https://www.refworld.org/cgi-bin/tehis/vtx/rwmain/pendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4d78827e2> bkz sayfa15, para.3

“ 2 koğuş biz aynı avluyu kullanıyorduk, kalabalıktık, 30 kişiydik, bizim koğuşta 12 kişiydik, diğer koğuşta 18 kişi kalıyordu. Aslında 6-7 kişinin kalacağı yerlere bir sürü insan koyuyorlar.” (30 yaş, 3 yaş çocuk, Trabzon E Tipi)

“26 kişi oluyordu bazen, tek kişilik oda sistemi şakran, ama ilave ranza koyup tek kişilik odayı 3 kişilik odaya çeviriyorlardı. İçerde nefes almak bile zorlaşıyordu.” (40 yaş, 6 ay çocuk, İzmir 1 Nolu T Tipi-şakran)

Yaptığımız görüşmelerde bazı hapishanelerdeki fiziki koşulların, bebekler ve küçük çocuklar için uygun olması bir yana, bir yetişkin için bile son derece elverişsiz olduğu gözlenmiştir. Rutubetli, yeterince gün işiği almayan, kişin soğuk, yazın sıcak olan, hijyenden uzak ortamlar söz konusudur. Zemin betondur, halı, kilim kullanılması yasaktır. Yataklar, battaniyeler vb. temiz olmaktan çok uzaktır.

“Girdiğimizde koğuş bomboştu, hiçbir eşya, hiçbir şey yoktu. şakran çok büyük bir yer, koğuşlar çok büyük, 3 arkadaş girdik biz. Yatak falan da yok, tamamen boş oda, sonra yatak verdiler, nevsim falan verdiler. Çocuğum bir kere yataktan düşüp, kalorifer demirine çarptı, kötü bir şekilde düştü, Allah korudu yine ama bu sürekli bir risk, sonra biz defalarca dilekçe verdik, sonunda bir çocuk karyolası verdiler ama yatak yok içinde, hiçbir şey yok, kullanamadık tabi, tahliye olana kadar aynı yatağı paylaştık” (39 yaş, 1,5 yaş çocuk, İzmir 1 Nolu T Tipi-şakran)

“Koğuşta yerler temiz değil, hergün üstünü değiştiriyordum, çamaşırları elimde yıkamak zorunda kalıyordum. Çocuğumun fiziksel ihtiyaçlarını karşılamak benim için eziyet haline geldi. Zaten ruhsal olarak hiç iyi bir halde değildik. Bundan dolayı bizi rahatlatan şey uyumak, kitap okumaktı ama bunları bile yapamaz hale gelmiştik, 25 kişi birarada, çok sıkıntılı bir süreçti. Cezaevi yönetimi biraz anlayış gösterip çocuğum için getirilen malzemelere biraz izin verseydi ben çocuğuma daha rahat bakabilirdim. Ama öyle bir imkan vermediler.” (35 yaş, 4 yaş çocuk, Bolu T Tipi)

“ Kızım ile beraber 4 kişi kalıyoruz. Bulunduğumuz ortam güneş almıyor, rutubetli, soğuk, hijyenden uzak dar bir alan. Bu koşullardan kaynaklı burun tıkanıklığı sorunu baş gösterdi ve rahat uyuyamıyor.” (37 yaş, 6 ay çocuk, Kocaeli 2 Nolu T Tipi-Kandıra)

Günlük yaşamın son derece basit, sıradan işleri hapishanelerde büyük bir stres kaynağı haline gelebilmektedir. Bazı hapishanelerde haftada 1,5 saat sıcak su verilmektedir. Özellikle kalabalık koğuşlarda ve çocuklu kadınlar için bu süre çok kısadır. Kendilerine düşen 10-15 dakikada hem kendilerinin, hem çocuklarının duş alması, çamaşırların yıkanması gerekmektedir. Tuvalet kullanımı da aynı şekilde kalabalık koğuşlarda sorun olmaktadır. Hamile kadınlar, anneler ve çocukların özel hijyen ihtiyacının karşılanması konusu Bangkok Kuralları kural 5’de açıkça belirtilmiřtir³¹. Bu durumda yeterli özenin gösterilmemesi, ihtiyacın temin edilmemesi kişisel hijyen hakkının ihlalini doğurmaktadır.

“ Haftada 1,5 saat sıcak su vardı, o sürede hem yıkanacağım, hem çocuğumu yıkayacağım, hem oda arkadaşım yıkanacak, hem de çamaşırlarımızı yıkayacağız.” (34 yaş, 4 yaş çocuk, Sincan Kadın Kapalı)

³¹ https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Bangkok_Rules_ENG_22032015.pdf_bkz_kural_5

4.5.2 Beslenme - "Aç kalıyordu kızım, sayıyordum bugün aç kaldı, bugün de aç kaldı diye"

"Hapishanede çocuğunuzla birlikte kalmak nasıl hissettiyordu, beraberinde neler getiriyordu?" sorumuza bir annenin verdiği yanıt oldukça çarpıcıdır.

"Çaresizlik. Ben kızımı katı gıdaya alıştırmaya çalışıyordum, sütüm de azalmıştı çünkü ama yemekler o kadar kötüydü ki, aşırı yağlıydı, yıkayıp yedirmeye çalışıyorduk ama yemiyordu, bazen sütüm kesiliyordu, aç kalıyordu kızım. Sayıyordum bugün aç kaldı, bugün de aç kaldı diye sonra saymayı bıraktım, alıştım. Hiçbir ihtiyaçları verilmiyordu." (40 yaş, 6 ay çocuk, İzmir 1 Nolu T Tipi-Şakran)

Çocukların fiziksel ve ruhsal olarak sağlıklı gelişebilmeleri için beslenme ilk sıralarda yer almaktadır. Çocukların yaşlarına uygun, sağlıklı beslenmelerinin desteklenmediği, hatta engellendiği durumlar "yaşam hakkının" ihlali anlamına gelmektedir ve "çocuğun yüksek yararının gözetilmesi" ilkesine aykırıdır³².

Ancak hapishane koşullarında çocukların annelerinden ayrı birer birey olarak sayılmadıkları ve annelerin yemeklerini paylaşmak zorunda kaldıkları görülmüştür. Çocuklar için özel yemek adı altında hazır gıdalar (uzun ömürlü süt, yapay meyve suyu, bisküvi, kek vb.) verildiğini, emzirme güclüğü olan anneler için ve/veya emzirme ile beraber mama takviyesi ihtiyacı duyan anneler için mama tedariği olmadığı saptanmıştır.

Mama, kahvaltılık gıdalar, meyve vb. gıdaları kadınlar kendi imkanlarıyla kantinden satın almak zorunda kalmışlardır. Bazı hapishane yönetimleri sütü kesilen ya da bebeğini doyurmaya yetmeyen annelerin bebeklerine gelişimsel olarak uyumlu olmayan veya tarihi geçmiş mamalar vermiş ya da siyasi mahpuslara bebek maması verilmesi yasaklanmıştır.

Oysa ilgili 5275 sayılı yasanın 65.Maddesinin 2.fıkrasında³³ çocukların beslenme hakkı vurgulanmaktadır "Analarının yanında kalan çocuklara, yaş ve durumlarına ve ihtiyaçlarına göre yiyecek ve içecek verilir."

"Yumurta ve küçük süt, onun haricinde hiçbir şey verilmedi çocuklar için. Yumurtalar morarmış bir şekilde geliyordu haşlanmaktan. Kaşıklar tenekeler gibi birşeydi, çok ince. Bizim bile ağzımız yara olmuştu, kanatıyordu ağzımızı. Çocuğa da bunlarla yemek yedirmemizi bekliyorlar." (39 yaş, 1,5 yaş çocuk, İzmir 1 Nolu T Tipi-Şakran)

"Çocuğa ayrı yemek vermiyorlardı, bir kişi olarak değerdendiriyorlardı. Anne kendi payına düşenden çocuğa vermek durumunda, bizim kaldığımız dönemin sonunda sadece çocuklar için kahvaltılık gelmeye başlamıştı, yalnız kahvaltılık olarak getirilen şey, meyveli süt, bisküvi, meyve suyu falan, onları zaten yedirmiyordum. Biz kendimiz kantinden alıyorduk herşeyi, yoğurt mayalamaya başladım küçük biberon kaplarında, yoğurtsuz yemek yemiyordu." (37 yaş, 1,5 yaş çocuk, İzmir Kapalı Kadın)

"Ayrı yemek vermiyorlardı. Bizim yemeklerimize şap koyuyorlardı, kötü kokuyordu, o yemeklerden zaten veremiyorsunuz çocuğa. Arada çocuklar için süt, yoğurt, meyve suyu, kuruyemiş gibi şeyler veriyorlardı. Hergün bir yumurta veriyorlardı çocuklar için. Kızım yemiyordu zaten, o yumurtayı görmek istemiyordu. Çok ciddi yeme problemi yaşıyorduk. Orada 5 kilo verdim başlarda. Emzirdiğim için verilen yemek bana yetmiyordu. Sütüm yetmiyordu, ek gıda vermem gerekiyordu." (36 yaş, 1,5 yaş çocuk, Osmaniye 1 Nolu T Tipi)

³² <https://www.unicef.org/turkey/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme> bkz madde 3 ve madde 6

³³ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5275.pdf>

4.5.3 Uyku düzeni

Yaptığımız görüşmelerin çoğunda hapisane yönetimleri tarafından çocuklara ayrı bir yatak verilmediği, çocukların annelerinin yanında yatmak zorunda bırakıldıkları saptanmıştır. Bebeklerinin, küçük çocuklarının onlar için uygun olmayan yataklardan düşme ihtimalinin, kafalarını demir karyolalara çarpma tehlikesinin anneleri müthiş tedirgin ettiği gözlenmiştir.

“Ayrı yatak vermediler, yanımda yatırdım, demir karyola, düşecek mi, kafasını çarpacek mı endişesi, demir karyolayı bebek bezleriyle sarmıştık, bir aramada onları çıkarıp attılar, ne için yaptığım belli aslında ama.” (37 yaş, 1,5 yaş çocuk, İzmir Kapalı Kadın)

“ Hücrede yatak verilmedi bize, battaniye de yoktu, küçük bir tane beşik vardı, bir de çarşaf vardı, ben de çarşafı serdim, üzerine de kızımın battaniyesini örttüm ama gardiyanlar resmen operasyon düzenleyip, o “devletin çarşafı onu kullanamazsın” dediler, o sırada kızım uyuyordu, “uyansın ben size veririm” dedim, “hayır şimdi vermen lazım” dediler.” (40 yaş, 6 ay çocuk, İzmir 1 Nolu T Tipi-Şakran)

“Çocuklara ayrı bir yatakta verilmiyordu, çocuklar bizimle yatıyordu. Ranzaları birleştirdik ama oğlum çok hareketli olduğu için arkadaş uyuyamadı. Nöbetleşe uyuduk, biz gece uyuduk, arkadaş gündüz uyudu. Işıklar bütün gece açık kalmak zorundaydı, kapattığımız an tutanak tutuluyordu. Özellikle üst ranzada yatan arkadaşların ciddi başağrısı şikayetleri oluyordu.” (39 yaş, 4 yaş çocuk, Trabzon E Tipi)

İzmir Kapalı Kadın Hapishanesinde en ufak bir sesin inanılmaz derecede yankılandığını belirten bir katılımcımız, bu nedenle 1,5 yaşındaki kızını öğle saatlerinde uyutamadığını, öğlen uykularını çok erken bırakmak zorunda kaldıklarını vurgulamıştır.

Özellikle gelişim çağındaki çocukların fiziksel ve ruhsal gelişimleri için sağlıklı ve kesintisiz uyku ihtiyacı büyüme hormonunun salgılanabilmesi ve ruhsal dengelerini muhafaza edebilmeleri için hayatidir. Hapishane koşullarında hem çocuklar hem de yetişkinler için uykuya elverişli ortamın oluşturulamıyor olması, hem fiziksel hem de ruhsal sağlığı olumsuz etkilemektedir. Bu durumda BMÇH Sözleşmesi 6.madde de yer alan “*taraf devletler çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün olan azami çabayı gösterirler*” ilkesinin ihlal edildiği açıktır.

4.5.4 Sağlık hizmetlerine erişim

Çalışmanın öne çıkan bulgularından sağlık hizmetine erişim konusu, oldukça çarpıcı hak ihlalleri içermektedir. Hapishanelerde çocuk doktoru bulunmamaktadır. Revire gidebilmek için önceden dilekçe vermek ve bu talebin kabul edilmesini beklemek gerekmektedir. Bazen acil durumlarda bile bu prosedürler uygulanmakta, hastalar koşullarında revir sırasının gelmesini beklemek zorunda kalmaktadırlar.

Yanlış ilaç, yanlış tedavi nedeniyle alerji olan, rahatsızlıkları artan çocuklar olmuştur. Yaptığımız görüşmelerde annelerin çok mecbur kalmadıkça, çocuğunu revire ya da hastaneye götürmek istemedikleri gözlemlenmiştir.

“Hiçbir şey yapmıyorlar ki, bir kere ishal olmuştu, hiç dikkate almadı doktor. Gardiyan canı isterse yardım ediyordu. Çocuk doktoru zaten yok, normal doktoru da göremiyorsun ’(36 yaş, 1,5 yaş çocuk, Osmaniye 1 Nolu T Tipi)

“Çocuk doktoru yoktu, revire çıkacağımız zaman dilekçe yazıyorduk. Koşušta kalabalık olduğumuz için, kimin durumu acil, biz kendi aramızda karar vermek zorunda kalıyorduk. Acil durum olduğunda bile ilgilenmiyorlardı, şu dönemde hesap vermeyeceklerini bildikleri için umurlarında değildi.’ (35 yaş- 4 yaş çocuk- Bolu T Tipi)

“Çocuk doktoruna ulaşma imkanı yok. Revirdeki çocuk doktoru olmadığı için kızıma yanlış ilaç vermiş, alerji oldu, ishal, kızarıklıklar, ateşi çok yükseldi, acile götürmemiz gerektiğini söyledim, götürmediler, sonra benim ısrarlarım sonucu acile götürüldü. Yanlış ilaçtan zehirlenmiş, 10-15 gün kendine gelemedi kızım.” (40 yaş, 6 ay çocuk, İzmir 1 Nolu T Tipi-Şakran)

Dışardaki bir hastaneye gitme koşulları da çok yıpratıcı olduğu için kadınlar kendileri ve çocukları için çok acil olmadıkça hastaneye gitmek istemediklerini belirtmişlerdir. Çocuklarını hastaneye götürmek durumunda kalsalar, aramalardan geçme, ring aracında seyahat ve kelepçe gibi uygulamalar hastaneye gidişi işkenceye dönüştürmektedir.

“Aslında mahkum olan biziz ama eziyeti çocuklar yaşıyordu. Asıl mahkumiyeti onlar yaşadılar. Benim de astımım vardı, kontrollere falan gidemiyordum. İki arama birden dayatıyorlardı, hem asker araması hem gardiyan araması, onu da biz kabul etmedik. Bu insan haklarına aykırı bir şeydi herşeyden önce, asker aramasını kabul etmediğimiz için hastaneye götürmüyorlardı. Asker araması kalkana kadar gitmeyeceğiz dedik. Ben çıkana kadar devam ediyordu.” (40 yaş, 6 ay çocuk, İzmir 1 Nolu T Tipi-Şakran)

Çocukların sağlık hizmetlerine erişiminde yaşanan zorluklar BMÇH Sözleşmesinin 24. Maddesinde³⁴ yeralan “çocukların sağlık hizmetlerine kavuşma” hakkının ihlali anlamına gelmektedir.

5275 sayılı yasada³⁵ yer aldığı üzere hapisane yönetimleri psikolog, pedagog benzeri uzmanları bulundurmakla yükümlüdür. Ancak uygulamada bu uzmanların hapisanelerin gerçek ihtiyaçlarına göre seçilmediği, ayrıca uzmanların ne annelere ne de çocuklarına herhangi bir destek veremedikleri saptanmıştır.

Yaşam koşulları hayatın içinden uzaklaştıkça zorlaşmaktadır. Günlük hayatın kaybı, belirli bir alanda kısıtlı bir şekilde hayatlarını sürdürmek zorunda kalmak ve çocuklarını bu koşullarda büyütme mecburiyeti anneler için pozitif desteğe ihtiyaç doğurmaktadır. Bu hususta zaman zaman psikolog ünvanını kullanan uzmanların karşısında mahpusların tarafsız muamele görmedikleri anlaşılmaktadır.

“Oğlum gelmeden psikologla görüşmek istedim, psikoloğa gittiğimde kendisi bana değişik değişik bakıyordu, ne yapacağını bilmiyordu, “ilk defa kadın terorist görüyorum” dedi. Ben de güldüm, “siz psikolog olduğunuzdan emin misiniz, ben de zaten terorist değilim” dedim.” (35 yaş, 4 yaş çocuk, Bolu T Tipi)

“İlk girdiğimde psikolog çocukla birlikte beni görmek istedi. Çocuğun yanında bana intihar etmeyi düşünüp düşünmediğimi sordu. “Çıktıktan sonra tekrar suça bulaşma ihtimaliniz var mı? Kendinizi suça eğilimli olarak görüyor musunuz” gibi sorular sordu. Çocuk ne kadar küçük gibi görünse de bunları anlıyor. Bu da beni çok rahatsız etmişti.” (30 yaş, 1,5 yaş çocuk, Trabzon E Tipi)

“Kesinlikle kendine dokundurmayan bir çocuk. Bu nedenle ben oğlum gelirken koğuştan koridora çıkıp onu karşılamak istedim, en azından koridorun sonunda beni görürse benim yanıma gelene kadar ortalığı yıkmayacak dedim. Psikolog “çocuktur bu bir şey olmaz, sonra psikolojisi düzelir. Sizin koğuştan çıkmanız için geçerli bir neden gerekiyor” dedi. Bu yaklaşımı gerçekten çok çirkindi. Bu konuda eğitim almış bir kadının böyle davranması gerçekten açıklanabilir bir durum değil. Çok düşmanca bir tavırdı. Medyadan etkilendiğini düşünüyorum o psikoloğun” (35 yaş, 4 yaş çocuk, Bolu T Tipi)

³⁴ <https://www.unicef.org/turkey/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme> bkz madde 24

³⁵ Madde 23 b) Bu merkezlerde; mümkün olduğunca kriminoloji, penoloji, davranış bilimleri, adalet psikolojisi veya ceza hukuku alanında bilgi ve deneyime sahip yöneticiler, psikiyatri uzmanı, hekim, adli tıp uzmanı, psikolog, pedagog, çocuk gelişimcisi, sosyal çalışmacı, psikolojik danışman, rehberlik uzmanı ve öğretmen gibi uzman görevliler ile diğer kurum görevlileri bulundurulur.

4.5.5 Oyun, eğitim ve sosyalleşme hakkı

BMÇH Sözleşmesi madde 21 ile çocuğun eğitim hakkı kabul edilmiştir. Ayrıca çocukların oyun oynama, zihinsel, fiziksel ve ruhsal olarak gelişmelerine yardımcı olacak etkinliklerde bulunma hakları madde 31 ile güvence altına alınmıştır³⁶: *“Taraflar Devletler çocuğun dinlenme, boş zaman değerlendirme, oynama ve yaşına uygun eğlence (etkinliklerinde) bulunma ve kültürel ve sanatsal yaşama serbestçe katılma hakkını tanırlar.”* Türkiye’deki hapishanelerde anneleriyle birlikte kalan çocukların oyun oynama, yaşlarına uygun eğitim alma hakları ihlal edilmektedir.

Çocuklar için sosyalleşme ve dış dünyaya açılma imkanı sunan, kendi gibi diğer çocuklarla bir dünya oluşturmasını sağlayan ortamların başında kreş-yuva gelmektedir. Bazı hapishanelerde kreş bulunmaktadır. Ancak görüşmelerden anlaşıldığı üzere annelerin çocuklarını göndermek istemedikleri koşullar söz konusudur. Çocukların her gidişte yanında anne olmadan gardiyan gibi üniformalı ve silahlı bir görevliyle kreşe gidip gelmesi, göz taramasından geçmesi, aramalara maruz kalması gibi uygulamalar, anneler için kabul edilemez uygulamalardır.

“Sosyolog devamlı baskı yapıyor, çocuklarınızı kreşe gönderin diye. Kreşe gönderilecek bir ortam yok ki, hapisçinin içinde bir kreş olsaydı yollardık. Çocuk koğuştan çıkıyor karşısında silahlı bir adam, ona teslim edeceksin çocuğunu, x-reydan geçecek çocuk, ring aracına binecek, tekrar akşam aynı şeyleri yaşayarak geri dönecek.” (39 yaş, 4 yaş çocuk, Trabzon E Tipi)

Kreş uygulamasında da adli ve siyasi mahpuslar arasında ayrımcılık yapıldığı gözlenmiştir. Sincan Kadın ve İzmir 1 Nolu Şakran hapishanelerindeki deneyimlerini aktaran katılımcılar adli mahpusların çocuklarını ellerinden tutup kreşe götürdüklerine tanık olmuşlardır.

19.11.2019 tarihli Evrensel gazetesinde yayınlanan bir haberde de bu konuya değinilmektedir. Bu haberde Ceza İnfaz Sistemlerinde Sivil Toplum Derneği (CİSST) Hapiste Çocuk Temsilcisi Cansu Şekerci *“Özellikle OHAL’den sonra kreşlerden faydalanmanın annenin siyasi ya da adli olmasına göre değiştiğine dair bize bilgi aktarımı oldu. Bunun önüne geçecek denetimlerin olması çok önemli”* demektedir³⁷.

“Adlilerde kreş imkanı vardı, adliler çocuğun elinden tutup kreşe, parka götürebiliyorlardı. Ama biz terörden yattığımız için biz götüremiyorduk. Biz çocuğumuzu gardiyana emanet etmek zorundaydık. Ama kurumdan kuruma bu işler çok değişiyor. Bir yerde birşeye izin veriyorlar, ben çok dilekçe yazıyordum çocuğumla ilgili. Bununla ilgili de yazdım, “kesinlikle mümkün değil, siz terörden yatıyorsunuz, burnunuzu bile dışarı çıkaramazsınız” deniyordu.” (34 yaş- 4 yaş çocuk- Sincan Kadın Kapalı)

“Adli mahpusların çocukları kreşe gidiyordu ama bizim çocuklar gidemiyordu. Cezaevinin kreşi varmış ama bizim çocuklarımız o kreşe kabul edilmiyordu, Fetöcülerin çocukları kreşe giremiyorlardı. Benim girdiğim zaman OHAL’in en yoğun uygulandığı dönemde, çok sert ve acımasızdılar, gardiyanlar da bize öyle davranıyordu.” (39 yaş, 1,5 yaş çocuk, İzmir 1 Nolu T Tipi-Şakran)

³⁶ <https://www.unicef.org/turkey/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme> bkz madde 21 ve madde 31

³⁷ <https://www.evrensel.net/haber/391289/anneleriyle-birlikte-cezaevinde-olan-cocuklara-tutuklu-muamelesi-yapiliyor>

Tüm bu risklere rağmen çocuğunu kreşe yollayan bir anne, çocuğun kreşte doğru düzgün bir şey yapmadan 1 saat sonra geri getirildiğini belirtmiştir. Bütün bunlar hapisanelerde pek çok uygulamanın son derece keyfi, personelin ya da yönetimin o dönemdeki durumuna, ruh haline göre değişebildiğini göstermektedir.

“Ben çocuğumu bir gardiyana nasıl emanet edeyim. Ama bir süre sonra baktım çocuk bir odanın içinde dolanıp duruyor, vakit geçirebileceği hiçbir şey yok. Birkaç arkadaş birleştik, hepimiz yollarsak çocuklar orada yalnız kalmaz diye düşündük, sonra göndermeye başladık. Gardiyanla birlikte öğretmen koşulları gezerek çocukları topluyorlar, 1 saat sonra çocuk geri geliyor. Kreş süresi bu kadar. Çocuk daha kreşe girip etrafına bakınıp, adapte olmaya çalışırken geri getiriyorsunuz. Yine dilekçeler yazdık, süreyi 1,5 saate çıkardılar.” (34 yaş, 4 yaş çocuk, Sincan Kadın Kapalı)

Bazı hapisanelerde içeriye hiçbir oyuncak alınmazken, bazılarında elektronik olmayan bazı oyuncakların alınabildiği belirtilmiştir. Çocuk kitapları, boyama kitapları, boya kalemleri ve oyun hamurları sakıncalı olarak nitelendirilip yasaklanabilmektedir.

“Bol bol kitap okuyorduk. 4-5 yaş için etkinlik kitapları vardı, hapisanedeki psikolog vermişti bize, kızım 1,5 yaşındaydı ama resimlerine bakıyorduk. Biz öyle 3-4 eğitim seti bitirdik. Vaktimizin çoğu kitap okumayla geçiyordu. Çünkü alan yok ki, avlu ya yağmurlu oluyor, ya çok sıcak oluyor.” (36 yaş, 1,5 yaş çocuk, Osmaniye 1 Nolu T Tipi)

“Hiç oyuncuğu olmadı kızımın, benim ilaç kutularım vardı, astım spreyleri, çocuğum onlarla oynuyordu. İdareden ısrarla istiyorduk ama vermiyorlardı. Dışardan bebek gelmişti, bebeğin içini açıp bakıcaz dediler, bebeğin içini açtıktan sonra ben çocuğa nasıl vereyim.” (40 yaş, 6 ay çocuk, İzmir 1 Nolu T Tipi-Şakran)

“Oyuncak vermiyorlardı, sadece kitap vermişlerdi, onlar da daha büyük yaş grubu içindi ama resimlerine bakıyorduk. Ben çok uğraştım, kaç kez müdüre çıktım, dilekçeler yazdım. İstediklerim de boya kalemi, resim defteri, oyun hamuru, oyuncak fincan takımı istedim, sadece fincan takımını verdiler. Tamamen memurun insiyatifi.” (36 yaş, 1,5 yaş çocuk, Osmaniye 1 Nolu T Tipi)

Çocukların açık havada vakit geçirme imkanlarının da oldukça sınırlı olduğu gözlenmiştir. Bütün koşunun kullandığı avlular oldukça küçük alanlardır ve bu alanlar aynı zamanda çamaşır kurutmak için de kullanılmaktadır. Bazı hapisanelerde çocuklar için küçük parklar bulunsa da, çocukların bu alanlardan yararlanması yine keyfi uygulamalarla engellenmektedir. Haftada bir saat gibi sürelerle parkta oynama izni verildiği belirtilmiştir.

“Nerede olduğumuzu çok iyi biliyordu, o kapı kapanıyordu ya, avlunun kapısı, 5-6 metre kare bir alan, çamaşırlarımızı da asıyorduk, üstüne bir de telle kapamışlar, gökyüzünü bile zor görüyorduk. Avlunun kapısının her kapanışında kızım o kapıya vuruyordu açın kapıyı diye. Açılıyor ama nasıl açın, açın diye” (38 yaş, 2 yaş çocuk, Kocaeli 2 Nolu T Tipi-Kandıra)

“Avluda küçük bir park vardı, bize sadece hafta sonu 1 saat çıkartabilirsiniz dendi. Biz de dilekçe verdik, hafta içi de talep ettik, kabul edilmedi çünkü ya sosyolog ya da çocuk gelişimci, bu ikisinden bir tanesi çocuklara nezaret etmek istemediği için hafta içi de anne ile çıkamadığı için talebimiz kabul edilmedi. Haftasonu gardiyan kendi istediği zaman geliyordu, parka çıkıyorduk sadece bir saat.” (30 yaş, 3 yaş çocuk, Trabzon E Tipi)

4.6 Hapishanede çocuklu bir kadın olmak nasıl karşılanıyor ve nasıl hissettiriyor

“Çocuklar görmezden geliniyor, sanki yoklarmış gibi davranılıyor. Ve sizin anne olarak yaşadığınız sorunlar, endişeler de görmezden geliniyor.” (37 yaş, 1,5 yaş çocuk, İzmir Kapalı Kadın)

Hapishanelerde, gözaltında annelerin annelik rolünü gerçekleştirme hiçbir şekilde desteklenmemektedir ve yukardaki ifadede katılımcımızın da belirttiği gibi çocuklar ve annelerin çocukları için duyduğu endişe yok sayılmaktadır. Çocuğun varlığının yok sayılması, annenin çocuğu için duyduğu çaresizliğin görmezden gelinmesi ve hatta annelik yapmaya çalıştığı için suçlu hissettirilmesi son derece ağır hak ihlalleri içermektedir. Başta çocuğun yüksek yararının gözetilmesi, yaşam ve gelişim hakları ihlal edilmektedir³⁸. Çalışma kapsamında bunun pek çok örneği ile karşılaşılmıştır.

“Bazen sırf üşendikleri için keyfi davranıyorlar. Bence şöyle bir talimat alıyorlardı; “içerde çocuk olması o insanlara sempatik davranmanızı gerektirmez” diye. Sayıma geldiklerinde orada çocuğa bir gülyüz gösterse, onların o korkunç görüntüsü gidecek, postalları bastıra bastıra gelmeleri, kapıyı öyle bir açıyorlar ki, o kadar gürültü yapılmayabilir, kraldan çok kralcı dediğimiz, bize ne kadar kötü davranılırsa kendilerinin o kadar vatansever olduğunu düşünen bir personelden bahsediyorum.” (35 yaş, 4 yaş çocuk, Bolu T Tipi)

“Özellikle benim odamda aramayı çok haşin bir şekilde yapıyorlardı. Çocuğun çoraplarını bile tek tek ayırıyorlardı, zaten bütün eşyaları dağıtıyorlar, yatak, yorgan herşeyi. Sırf eziyet olsun diye. Ben birşeylere karşı çıktığım için yapıyorlardı, sonra daha suskun kalmayı tercih ettim, yapacak bir şey yok.” (39 yaş, 1,5 yaş çocuk, İzmir 1 Nolu T Tipi-Şakran)

Görmezden gelinmenin ötesinde annelerin anne olmaktan dolayı suçlu hissettirilmeye çalışıldığı durumlar da yaşanmıştır.

“Eşim de aynı cezaevinde olduğu için iç görüşe gidiyordum. Her görüşe giderken, nezaret eden erkek gardiyan “çocuğu neden yanına aldın, bırakacak kimse yok muydu, yazık değil mi bu çocuğa, sırf tahliye olmak için bu çocuklara yazık ediyorsunuz” diyordu.” (39 yaş, 1,5 yaş çocuk, İzmir 1 Nolu T Tipi-Şakran)

Bir kadının hapsedilmesi ile bir annenin hapsedilmesi arasında sarsıcı bir fark bulunmaktadır. Görüşmelerde öne çıkan çarpıcı durumların başında annelerin çocukları için duydukları endişe ve çaresizlik hissi gelmektedir. Bazen çocuklarının en temel gereksinimlerini bile karşılayamıyor olmak ve çocuğun özgürlüğünden mahrum kalmış olmasının yarattığı üzüntü, kaygı dayanılmaz olabilmektedir.

“Tek kelime ile çaresiz hissettiriyor. Annelik duygularım, özlemlerim bir yanda, vicdanım bir yanda. Küçük bir çocuğun bu mekanlarla tanışmasına neden oluyorsun.” (29 yaş, 2 yaş çocuk, Kocaeli 2 Nolu T Tipi-Kandıra)

“İlk geldiği gün kucağımda oturdu uzun süre sonra ona verilen pet şişe oyuncuğu da alıp, beni kapıya götürdü, eve gidelim diye, geldiği kapıyı biliyordu ama o kapının bir daha açılmayacağını bilmiyordu tabi, o çaresizlik gerçekten çok kötüydü. Gerçekten bir anne için çok büyük bir çaresizlik hissi. Çocuğun oradan çıkmak istemesi ve senin hiç bir şey yapamaman” (37 yaş, 1,5 yaş çocuk, İzmir Kapalı Kadın)

Yaptığımız görüşmelerde kadınları en çok zorlayan, yoran şeylerin başında çocuklarına hem kendilerini hem de hapishane ortamındaki herşeyi iyi gösterme çabası olduğu gözlenmiştir. Anneler pek çok nedenle acı, endişe ve korku içindeyken bunu çocuklarına hissettirmeme çabası duygusal olarak büyük bir yük oluşturmaktadır.

³⁸ <https://www.unicef.org/turkey/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme> bkz madde 3, 6 ve 27

“Hapishanede kadın olmak zor, çocuklu bir kadın olmak çok daha zor. Çünkü orada insan çocuğuyla birlikte kaldığı zaman öncelikli olarak tabiki çocuğunun hem fiziksel hem de ruhsal ihtiyaçlarını karşılamak istiyorsun. Ve kendin aslında çok acızsın, sen kendini toparlayamamışken, çocuğuna kendini mutlu göstermeye, herşeyin yolunda gittiğini göstermeye çalışmak daha da yorucu bir şey.” (35 yaş, 4 yaş çocuk, Bolu T Tipi)

“Benim sıkıntılarım mutlaka onu etkilemiştir ama biz elimizden geldiğince oradaki hayatı onun için eğlenceli bir hale getirmeye çalışıyorduk. Dışardaki hayattan çok farklı olmaması için çok gayret ettik. Tabiki gerçek bir park gibi olamaz ama hayali parklar kuruyorduk mesela. Benim şansım şuydu, bir çocuk psikiyatristi, bir ilkokul öğretmeni bir de ana sınıfı öğretmeniyle aynı koğuştaydık. O kadar kötü şeyin arasında bu bir şanstı.” (37 yaş, 1,5 yaş çocuk, İzmir Kapalı Kadın)

Özellikle kalabalık koğuş ortamlarında, annelerin çocuklarının koğuş arkadaşlarını rahatsız etme endişesinin de çok büyük bir baskı oluşturduğu gözlemlenmiştir. Bu baskıyla anneler de çocuklarına baskı yaptıklarını, onların zaten çok az olan hareket serbestliğini engellemeye çalıştıklarını belirtmişlerdir.

“Çocukları evde tabletle, telefonla tutabiliyoruz ama orada öyle de bir imkan olmadığı için, çocuk üst ranzadan ranzaya atılıyor mesela, sürekli uyarmak zorundasınız. Çünkü her tarafta zararlı demir parçalar var, demir yataklar, demir dolaplar, o aşamayı geçtik diyelim. Orada karakteri, psikolojik durumu birbirinden farklı yirmiden fazla kadın var. Birisinin uyku problemi var, birisi sürekli ağlıyor, birisi sessizlik istiyor, diğeri kitap okumak istiyor.” (35 yaş, 4 yaş çocuk, Bolu T Tipi)

“Orada uzun süre kalan arkadaşlar kural neyse ona uyun diyorlardı. Ben onlara da çok saygı duyuyordum ama onların bu psikolojisi ile yaşamak çok ağır geldi. 1,5 yaş tam keşif dönemidir çocuk için, ama ben çocuğumu sürekli engelledim başkalarını rahatsız etmesin diye, elleme, karıştırma, ses çıkarma ..” (36 yaş, 1,5 yaş çocuk, Osmaniye 1 Nolu T Tipi)

Daha önce de belirttiğimiz gibi çalışmamıza katılan 6 kadının eşleri de aynı dönemde hapishanededir ve bazılarının dışarda başka çocukları da vardır. Dışardaki çocukları için duydukları özlem, eşleri için duydukları özlem ve kaygı yüklerini çok fazla ağırlaştırmıştır. Aslında bu durumda en büyük zorluğu dışardaki çocuğun yaşaması söz konusudur. Hem annesinden, hem babasından hem de kardeşinden ayrı kalmıştır ve kendini terkedilmiş hissetmesi çok olasıdır. Bu durumu yaşayan annelerin ifadeleri çok çarpıcıdır.

“Evde ailemle kalan çocuklarımdan 4 yaşında olan kızım açık görüşe geldiğinde donmuş gibiydi, kucağıma geldi, hiçbir tepki vermiyordu, ne sarılıyor, ne öpüyor, hiçbir şey yapmadı, hiç konuşmadı, hiç tepki vermedi. Sonra kızımda kekeleme başladı. Ben hapse girmeden başladı kekeleme, babası hapse girmişti o zaman, sonra bir süre devam etti konuşma güçlüğü. Şu an geçti, anne ve babasına kavuşunca geçti. En büyük 12 yaşındaydı, her görüşe geldiğinde ağlıyordu. Kendisini psikolojik baskı altında hissediyordu ve asosyaleşmişti.” (41 yaş, 7 aylık, Trabzon E Tipi)

“Burada bu koşullarda her anlamda psikolojiminin bozulduğunu görüyorum. Her anlamda yıprandım. Çocuklarımı, eşimi düşünmekten önümü göremez oldum. Ben bu durumda iken bu halimin yanımdaki çocuğuma yansıdığını da görebiliyorum. Diğer çocuklarımı ve eşimi merak etmem, özlemem bende ister istemez bir gerginlik de yaratıyor haliyle. Kızım tepkilerimden korkmaya başladığı, huysuzlaştı.” (38 yaş, 2 yaş çocuk, Kocaeli 2 Nolu T Tipi-Kandıra)

Çocuklu kadınlar için hapis dışı çözümlerin uygulanmaması ailelerin bu şekilde dağılmasına, tüm aile üyelerinin büyük acılar çekmesine neden olmaktadır. Bu durumda Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 23.maddesiyle güvence altına alınmış olan “Ailenin toplum ve devlet tarafından korunma hakkı” ihlal edilmektedir.³⁹

4.7 Hapishane koşullarının çocuklar üzerindeki etkisi

1 yıl boyunca 1,5 yaşındaki çocuğu ile tutuklu kalan 37 yaşındaki bir kadın, hapishanede çocuklu bir kadın olmayı şöyle tarif etmiştir: “İnsanı en çok üzen, çocuğun orada huzursuz olması değil, o ortama alışması aslında, normalleşmesi. Aradan 4 yıl geçti, bunlar benim aslında unutmak istediğim konular, insan hani bir kazayı nasıl unutmak istersiniz, bu anılar da benim için öyle. Yarayı kaşımak gibi, yokmuş gibi davranayım diyorsunuz, başlı başına bir travma”(İzmir Kapalı Kadın Hapishanesi)

Kısıtlayıcı hapishane koşullarının çocukların üzerinde ciddi psikolojik ve fiziksel etkileri olduğu saptanmıştır. Bunlar arasında anneye yönelik ayrılık anksiyetesi, yaşlılarla iletişim kuramama, öfke patlamaları, tedirginlik, yaşına göre konuşma problemleri, yetersiz beslenme nedeniyle fiziksel sorunları (kan değerlerinde düşüklük, karaciğer yağlanması, tırnakların düşmesi) sayabiliriz.

“Hiç çocuk görmeden büyüdü, bunun sıkıntısını hala yaşıyoruz, geçen sene ana sınıfına başlattık, yetişkinlerle çok güzel konuşuyor hiç sıkıntısı yok ama çocuklarla iletişimde inanılmaz sıkıntısı var. Çekiniyor ve ben bunu ona bağlıyorum. Hapishane sürecinin mutlaka benim anlayamadığım başka etkileri vardır diye düşünüyorum. Bana çok bağımlı, hala beraber yatıyoruz, kıyamıyorum, korkuyor.” (37 yaş, 1,5 yaş çocuk, İzmir Kapalı Kadın)

“İlk çıktığımızda bir ana okuluna 1-2 saat gitsin diye verdim, sosyalleşsin diye, kapılar kapandığında kendini yerlere atıyordu, ağlıyordu, kimse kaldıramıyordu, ben de ikna edemiyordum.” (30 yaş, 3 yaş çocuk, Trabzon E Tipi)

“Kızım 2 yaşına kadar bir kelime bile konuşamadı. Daha tahliyemizin ertesi günüydü, ağızdan kelimeler dökülüyor, ben şok oldum, orada depolamış, özgür kaldığı gün konuşmaya başladı. Çok uzun bir süre sosyalleşemedi, yaşlılarıyla iletişim kuramadı.” (36 yaş, 1,5 yaş çocuk, Osmaniye 1 Nolu T Tipi)

“Çocuğum yaşının gerekliliklerini gösteremiyor ne yazık ki. Yaşına göre konuşmıyor. Beslenmesi yeterli ve yaşına uygun değil. Bundan kaynaklı kilo kaybı söz konusu. Sosyal becerisi yok şu aşamada. Çok az insan görüyor; dünyayı 4 kişiden ibaret sanıyor ve haliyle çok kendi içine kapanık sosyal bir çocuk değil.” (37 yaş, 6 ay çocuk, Kocaeli 2 Nolu T Tipi-Kandıra)

“Hapisten çıktıktan sonra kızımda karaciğer yağlanması oldu, ben kum döktüm, ciddi bir sürü sağlık problemi yaşıyorsunuz. Kızımın kan değerlerinde de problem oldu.” (34 yaş, 4 yaş çocuk, Sincan Kadın Kapalı)

³⁹ Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, Madde 23: 1.Aile toplumun doğal ve temel birimidir, toplum ve devlet tarafından korunma hakkında sahiptir. <https://www.ihd.org.tr/sasve-medenihaklar-uluslararası-slees/>

5. SONUÇ

Çalışma kapsamında karşılaştığımız hak ihlalleriyle, BM Çocuk Hakları Sözleşmesinin temel maddelerinin ihlal edildiği açıktır. Başta çocuğun yüksek yararının gözetilmesi hakkı olmak üzere (madde 3), temel yaşam ve gelişme (madde 6), sağlık hizmetlerine erişim (madde 24), eğitim (madde 28) ve oyun oynama (madde 31) hakları yok sayılmaktadır.

Çalışmamız sonucu elde ettiğimiz bulgular arasında dikkat çekmek istediğimiz başlıca konu, 5275 Sayılı Ceza İnfaz Yasasının insan hakları standartlarının gerisinde olduğu, uygulamanın ise yasaların da gerisinde kaldığıdır. Mart 2020 pandemi döneminde yapılan değişikliklerden önce, söz konusu yasaya göre hapis cezasının infazı, gebe olan veya doğurduğu tarihten itibaren 6 ay geçmemiş bulunan kadınlar hakkında geri bırakılmaktadır⁴⁰. Bu süre Mart 2020'den sonra 1 yıl 6 aya çıkarılmıştır ki yasa bu haliyle de çocuğun yüksek yararını gözetmekten çok uzaktır.

Çalışmamıza katılan kadınlardan ikisinin yargılandıkları/tutuklandıkları dönemde 6 aylık bebekleri olmasına rağmen ve bir katılımcının da hamile olmasına rağmen cezanın ertelenmesi ya da tutuksuz yargılanma söz konusu olmamıştır.

Aynı yasanın 16. madde, 5.fıkrasına göre cezanın ertelenmesi “eylem ve tutumları nedeniyle tehlikeli sayılanlar” için uygulanmıyor⁴¹. Son derece istisnai durumlarda geçerli olabilecek bu hüküm, görüştüğümüz bütün kadın hükümlüler ve tutuklular için uygulanmıştır. Özellikle 2 yıl devam eden OHAL dönemi ve sonrasındaki yargılamaların büyük bölümünün terör suçları kapsamında olduğunu düşünürsek ne kadar çok kadının ve çocuğun mağdur edildiğini görebiliriz.

Hapishane yönetimlerinin 6 yaşından küçük çocukları, annelerini ve hamile kadınları barındırırken uymaları gereken hiçbir yönetmelik, prosedür ya da kurallar bütünü olmadığı görülmüştür. Bu durumda bebekler, küçük çocuklar ve anneleri tamamen hapishane yönetimlerinin ve kolluk güçlerinin keyfiyetine bırakılmışlardır. Çocuğun yüksek yararını gözetebilecek herhangi bir kontrol ve denetleme mekanizması olmayınca aşağıda özetlemeye çalıştığımız hak ihlalleri ortaya çıkmaktadır.

Hapishanelerde hamile kadınların, anneleriyle birlikte kalan 6 yaşından küçük çocukların ve annelerin maruz kaldıkları hak ihlalleri gözaltı süreçlerinde başlamaktadır. Gözaltında annelerin bebeklerini emzirmeleri engellenmekte, anneler bebeklerini emzirmek istedikleri için kolluk güçlerinin tacizine maruz kalabilmektedir. Hamile kadınların ve emziren annelerin sağlık kontrolleri yapılmamakta, sağlık raporları olmasına rağmen ilaçlarını almalarına izin verilmemektedir. 5 aylık hamile bir katılımcı bu nedenle düşük yaptığını belirtmiştir. Anneler bebeklerini emziremedikleri için sağlık sorunları yaşamışlar ve sağlık hizmetlerine erişimleri sağlanmamıştır.

Bazı anneler kendilerine ve çocuklarına çıplak arama yapıldığını ya da kendileri aranırken çocuklarının buna tanık olduklarını belirtmişlerdir. Bir katılımcımız arama sırasında yaşadığı travma nedeniyle çocuğunun babasının ziyarete geldiği görüşlere gitmeyi reddettiğini vurgulamıştır. Hapishaneye giriş ve çıkışlarda, açık ya da kapalı görüşlere giderken, bebekler bezleri bile açılarak aranabilmektedir.

⁴⁰ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5275.pdf> Bkz madde 16, fıkra 4

⁴¹ Madde 16: (5) (Ek: 24/1/2013-6411/3 md.) Kapalı ceza infaz kurumuna girdikten sonra gebe kalanlardan koşullu salıverilmesine altı yıldan fazla süre kalanlar ile eylem ve tutumları nedeniyle tehlikeli sayılanlar hakkında dördüncü fıkra hükümleri uygulanmaz. Bu kişilerin cezasının dördüncü fıkarda öngörülen kısmı, ceza infaz kurumlarında kendileri için düzenlenen uygun yerlerde infaz olunur.

Kadınlar kalabalık, rutubetli, ışık almayan, beton zeminlerden ve demir eşyalardan oluşan koğuşlarda bebekleri, küçük çocuklarıyla kalmak zorunda bırakılmışlardır. Genellikle çocuklar için ayrı yatak verilmemektedir. Anneler çocuklarının düşmeleri, kafalarını bir yere çarpmaları kaygılarıyla, onlarla aynı yatağı paylaşmak zorunda kalmışlardır.

Görüştüğümüz annelerin vurguladığı gibi çocuklar görmezden gelindiği, ayrı bir birey olarak kabul edilmedikleri için onlara ayrı yemek, yaşlarına uygun gıdalar verilmemektedir. Anneler ya kendileri için verilen ve çocuklar için hiç uygun olmayan yemekleri paylaşmaya çalışmışlar ya da kantinden kendi imkanlarıyla kahvaltılık vb. ürünler satın almışlardır. Çalışmamız kapsamındaki hapishanelerden sadece birinde çocuklar için “diyet yemek” adı altında bir menü çıkarıldığı bilgisine ulaşılmıştır. Bunun dışında zaman zaman çocuklar için yiyecekler sağlansa da bunlar daha çok paketli ürünler olduğu için anneler çocuklarına yedirmeyi tercih etmemektedir.

Hapishanelerde çocuk doktoru bulunmamaktadır. Hem anne hem de çocuk için sağlık hizmetlerine erişim koşulları çok zor ve adete yıldırııcıdır. Revire çıkmak için dilekçe vermek ve dilekçenin kabul edilmesini beklemek gerekmektedir. Hastaneye gidilmesi gerekiyorsa ring aracıyla ve annenin kelepçeli bir vaziyette götürülmesi gibi sert uygulamalar, anneleri çok acil bir durum olmadıkça ne revire ne de hastaneye gitmeme kararı almaya itmektedir.

Çalışma kapsamında görüştüğümüz anneler sabah sayımlarının da eziyete dönüştüğünü vurgulamışlardır. Sabahları gardiyanlar demir kapılara vurarak, bağırarak bir bebek için, küçük çocuklar için çok korkutucu olabilecek seslerle sayıma gelmektedir. O anda uyuyor da olsalar, ya da anneleri emziriyor da olsa çocuklar anneleriyle birlikte sayımda hazır bulunmak zorundadır.

Hapishanelerde çocukların oyun oynama, açık havada vakit geçirme, kendilerini geliştirecek etkinliklerde bulunma ve eğitim hakları yok sayılmaktadır. Genellikle koğuşlara hiçbir oyuncak alınmasına izin verilmemekte, boyama kitabı, boya kalemleri yasaklanabilmektedir. Çocuk parkı olsa bile çocuğun orada annesiyle birlikte vakit geçirmesine izin verilememekte, çocuğun gardiyan ya da uzman bir personel ile haftada 1-2 saat parka çıkmasına izin verilmektedir.

Kreş/yuva imkanı da yok denecek kadar azdır. Hapishanenin içinde kreş olsa bile, siyasi mahpus anneler koğuş dışına çıkamadıkları için çocuklarını silahlı gardiyanlara teslim etmek zorundadırlar. Kurum dışında bir kreşe gidilecekse, çocuk yine gardiyanlarla ve ring aracıyla gitmek durumundadır. Anneler doğal olarak böyle bir uygulamayı kabul etmemektedirler.

Hapishanenin anne ve küçük çocuklar için esneklikten yoksun, sert uygulamaları hem anne hem de çocuğu fiziksel, ruhsal olarak son derece olumsuz etkilemektedir. Dışarı çıktıktan sonra çocuklar annelerine karşı ayrılık anksiyetisi yaşamakta, öfkeli davranışlar sergilemekte, konuşma, iletişim kurma gibi becerilerinde ciddi aksamalar gözlenmektedir. Yetersiz ve dengesiz beslenme nedeniyle de fiziksel sorunlar yaşamaktadırlar.

Anneler kendi ruh hallerini ve koğuş yaşamını, son derece zor koşullara rağmen çocuklarına iyi göstermeye çalışmakta, aynı zamanda çocuklarının, koğuş arkadaşlarını rahatsız etmemesi için büyük bir çaba sarf etmektedirler. Tüm bunlar, kadınlar için büyük bir yük oluşturmakta, aradan yıllar geçse de hatırlamak istemeyecekleri travmalara dönüşebilmektedir.

6. ÖNERİLER

Anayasa Mahkemesine ve Adalet Bakanlığına çağrımız:

Çocuklar hapisane deneyiminin kötü etkilerine maruz bırakılmamalıdır. Görüştüğümüz annelerin de vurguladıkları gibi, çocuk hapisane ortamı ile ilgili herşeyi görmekte ve deneyimlemektedir. Annelerin tüm iyileştirici çabalarına rağmen yaşanan korkutucu, kısıtlayıcı, yoksunluklarla dolu deneyimler çocuklarda silinmesi zor izler bırakabilir.

BM genel görüş raporuna⁴² göre çocuğun yüksek yararı “*özel durum ve koşullara uygun değerlendirilmeler gerektiren dinamik bir kavramdır*”. Bu gerçekten hareketle, ilgili devlet kurumları tarafından çocuğun yüksek yararını belirleme usul ve kuralları oluşturulmalıdır.

Çalışmamızdan elde ettiğimiz bulgular ışığında, öncelikli tavsiyemiz 6 yaşından küçük çocuğu olan anneler için hapsedilmenin en son çare olarak düşünülmesidir. İnfazın çocuk en az 6 yaşını doldurana kadar ertelenmesi çocuğun yüksek yararına ve ailenin korunmasına hizmet edecek en iyi çözüm olacaktır. Ayrıca her çocuğun içinde bulunduğu koşullar ve bireysel durumu dikkate alınarak yaş konusunda esnek olunmalıdır. 6 yaşından büyük bir çocuğun da annesinin bakımına ve yakınlığına duyduğu ihtiyaç çok yüksek olabilir.

Bu aşamada Avrupa’daki iyi örnekler üzerinde durmak uygun olacaktır. Fransız Ceza Kanunu 16 yaşından küçük çocukların tek bakıcısı olan kadınlar için hapis dışı alternatiflerin değerlendirilmesini içermektedir. İtalya’da 2011 yılında kabul edilen bir yasayla 6 yaşın altında çocuğu olan bir annenin çok ciddi bir suç işlemediyse “hapse girmesine gerek yoktur” ilkesi benimsenmiştir. İngiltere 2013 yılında başlattığı hapisane reformlarıyla kadın mahpusların sayısını azaltmış ve rehabilitasyona ağırlık vermiştir⁴³

Hamile, emziren ve tüm çocuklu kadınlar için BM Bangkok kuralları uygulanmalı ve uygulamalar sıkı bir şekilde denetlenmelidir.

Adalet Bakanlığı ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına çağrımız:

6 yaşından küçük çocuk sahibi bir kadın mahkum için hapis dışı çözümler mümkün olamıyorsa mutlaka anne ve çocuğun, çocuk dostu ortamlarda kalması sağlanmalıdır. Bunlar anne-çocuk evleri, birimleri olarak tasarlanabilir. Gün ışığı alan, ısıyı iyi ayarlanmış, açık havada vakit geçirme imkanı olan, canlı, renkli ortamlardan oluşan oyun ve aktivite alanları olan birimler oluşturulmalıdır.

Anne çocuk birimleriyle ilgili Avrupa’daki iyi örneklerle bakacak olursak, Fransa’da 25 hapisanede, maksimum 66 kapasite ile bir anne-çocuk birimi bulunmaktadır. Tesisler ve ayrılan alan açısından uyulan normlar şu şekildedir: birimlerde her zaman sıcak su bulunmaktadır, anne ve çocuğa ait bir alan ayrılmıştır, en az 15 m2 olan bu alanda kapılar gün içinde açıktır, aktiviteler için ayrılmış bir alan vardır ve dış avluya erişim diğer tutuklulardan ayrılmıştır.⁴⁴

⁴² https://uni.cf/2WwTBUt_bkz_sayfa_509-510

⁴³ <https://childrenofprisoners.eu/wp-content/uploads/2019/02/Children-of-Imprisoned-Parents-European-Perspectives-on-Good-Practice.pdf> bkz S.125

⁴⁴ <https://childrenofprisoners.eu/wp-content/uploads/2019/02/Children-of-Imprisoned-Parents-European-Perspectives-on-Good-Practice.pdf> bkz S.134

Almanya'da Fröndenberg Anne Çocuk Biriminde 6 yaşına kadar çocukları ile birlikte 16 anne, balkonlu müstakil dairelerde yaşamaktadır. Personel üniforma giymemektedir. Kadınlar, otoritelerini zedelememek için çocuklarının önünde cezalandırılmamaktadır.⁴⁵

Adalet Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığına çağırımız:

Yukardaki iyi örneklerde de gördüğümüz gibi anne çocuk için oluşturulan ortamların mümkün olduğu kadar dışardaki normal yaşam ortamlarına yakın olması sağlanmaktadır. Ortamı bebekler ve küçük çocuklar için uygun hale getirme konusunda kurum personelinin etkisi de çok önemli olmaktadır. Kurum personeli hamile kadınlarla, annelerle ve küçük çocuklarla çalışabilmek için özel olarak seçilmiş ve eğitilmiş olmalıdır. Personel, kadın ve çocuk hakları, ihtiyaçları, temel sağlık sorunları konusunda kapsamlı bir eğitim almış olmalıdır. Çocuklarla iletişim halinde olan personel üniformasız ve silahsız olmalıdır.

Hamile kadınların, emziren annelerin ve çocukların sağlıklı, dengeli beslenmelerine yönelik özel, düzenli menüler olmalıdır.

Hamile kadınlar için jinekolog, bebekler ve çocuklar için çocuk doktoru her an ulaşılabilir olmalıdır. Tüm sağlık kontrolleri ve testler insan haklarına, çocuk haklarına saygı gösterilerek yapılmalıdır.

Anne ve çocuklar, hamile kadınlar gerektiğinde psikolog/pedagog, rehberlik ve çocuk gelişim uzmanları gibi desteklerden düzenli olarak yararlanabilmelidir.

Babaların ve dışardaki diğer çocukların, aile üyelerinin esnek ziyaret hakları olmalıdır.

Çocukların fiziksel, ruhsal ve zihinsel gelişimlerini destekleyecek oyunlara, aktivitelere, oyuncaklara izin verilmelidir. Çocukların yaşlarıyla birlikte olabilecekleri yuva, kreş, okul öncesi eğitim haklarını kullanabilecekleri uygulamalar geliştirilmelidir.

Yukardaki uygulamaların tüm kurumlarda gerçekleştirilebilmesi için devlet kapsamlı kurallar, prosedürler oluşturmalı ve düzenli olarak anne çocuk birimlerini denetlemelidir. Bu prosedürlerin oluşturulmasında başta Adalet Bakanlığı olmak üzere, Aile ve Sosyal Hizmetler, Sağlık ve Milli Eğitim bakanlıkları bir arada çalışmalıdır. Ve bu prosedürlerin hapisane yönetimleri tarafından uygulanıp uygulanmadığını yine bu bakanlıklar birlikte denetlemelidir.

⁴⁵ <https://childrenofprisoners.eu/wp-content/uploads/2019/02/Children-of-Imprisoned-Parents-European-Perspectives-on-Good-Practice.pdf> bkz S.134

KAYNAKÇA

Children of Prisoners Europe, 2014, Children of Imprisoned Parents, 2.basım, Paris

21 Aralık 2010 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurul tarafından kabul edilen karar, 16 Mart 2011, The Bangkok Rules,

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, 29 Mayıs 2013, Çocuğun yüksek yararının birinci planda dikkate alınması hakkı ile ilgili genel görüş No.14

Avrupa Konseyi İşkenceyi Önleme Komitesi, Rev. Aralık 2010, CPT Standartları, Strazburg

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, 20 Kasım 1989, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 16 Aralık 1966, Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi

Avrupa Konseyi, 2 Ekim 2013, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Strazburg

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, *10 Aralık 1948*, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi